

## PAPER DETAILS

TITLE: MERKEZ - ÇEVRE YAKLASIMI BAGLAMINDA 1980 SONRASI MARDIN SIYASETINDE  
ÖNE ÇIKAN ANA EGILIMLER

AUTHORS: Musa ÖZTÜRK,Devrim ERTÜRK

PAGES: 0-0

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/715519>

## MERKEZ – ÇEVRE YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA 1980 SONRASI MARDİN SİYASETİNDE ÖNE ÇIKAN ANA EĞİLİMLER

*The Mainstreams of Mardin Politics in Post 1980 on the Context of Centre – Periphery Approach*

Musa ÖZTÜRK\*

Devrim ERTÜRK\*\*

### ÖZET

Merkez-çevre yaklaşımı siyaset bilimi, ekonomi ve sosyoloji başta olmak üzere pek çok disiplin tarafından iktidar, güç ve hegemonya ilişkilerini çözümlemeye yaygın olarak kullanılmaktadır. Siyaset bilimi açısından merkez-çevre yaklaşımı toplumu, iktidar araçlarına sahip olanlar ve olmayanlar şeklinde ikili bir tasniften hareketle açıklamaya çalışmaktadır. Toplumsal olayların ikili bir tasniften hareketle açıklanmaya çalışılması kültürel, dini, etnik gibi çeşitlilik unsurlarının homojenize edilmesi yönünde bir ön kabulü içerse de toplumsal çeşitliliği yansıtmaya imkân vermesi açısından her merkez-çevre kendi içinde altmerkez ve altçevre'lere sahiptir. Doğası gereği her toplumun yapısı farklı olduğundan siyasal, etnik, dini, kültürel vb. sosyal olgular merkez-çevre ilişkilerinin çözümlemesinde kilit bir öneme sahiptir. Mardin, geçmişten günümüze dini anlamda Müslüman ve gayri Müslimlerin, etnik anlamda ise Arap, Kürt, Süryani, Yezidi, Keldani gibi etnik unsurların birlikte yaşadıkları bir kenttir. 1980'li yıllara kadar "kentlilik" Mardin yerel siyasetini besleyen ana damar olmakla birlikte 1980 sonrası dönemde bunun değişmeye başladığı görülmektedir. Günümüzde Mardin'de; merkezin muhafazakârlaşması ve etnik kimliğin siyasallaşması yönünde iki ana siyasal eğilimin ön plana çıktığı görülmektedir. Çalışmada merkez-çevre yaklaşımından hareketle ortaya çıkan bu eğilimler üzerinde durulacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** merkez-çevre, siyasal yapı, kentsel kimlik, kentlilik, muhafazakârlık, etnik kimlik, alt kimlik, üst kimlik.

### ABSTRACT

Centre-periphery approach is widely used by many disciplines especially political science, economics and sociology in analysing the relations between the politics rule, power and the hegemony. As for the political science, this approach endeavours to explain the political competition procedure by a dual classification of the ones who have the power instruments and who lack of them. The attempt to explain the social events through a dual classification, this bears a pre-requisite towards the homogenisation of some diversities such as cultural, religious and ethnical, though, as it provides for the reflection of the societal diversity every centre-periphery has sub-centers and sub-neighbourhoods within itself. Naturally, as every society has a different structure; political, ethnical, religious, cultural and so on social concepts have key roles in analysing the centre-periphery relations. Mardin is a city where religiously Moslems and Non-Moslems and ethnically Arabs, Kurds, Syriacs, Yezidis, Khaldanis and so on ethnicities has lived together for a long time. Although 'urbanism' has been the main factor that has fed the Mardin's local politics until 1980s, after then this situation has started to change. Today, in Mardin politics, it is observed that two chief inclination has emerged towards the centre being conservative and ethnical identity being politicized. In this study, main inclinations in Mardin politics will be focused on through the centre- periphery approach.

**Key Words:** Mardin, modernization, centre-periphery, urbanism, conservatism, ethnicity,

### 1. GİRİŞ

1980'li yıllar modernliğin Batı dışı toplumlara doğru taşması, Therborn (1996)'un ifadesiyle "Modernlik Yoluyla Modernliğe Giden Yollar"ın açıldığı yılları simgelemesi açısından hem dünya tarihi, hem de Türkiye açısından bir milat teşkil etmektedir. Soğuk Savaş Dönemi'nin sona

\* Yrd. Doç. Dr. Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, [musa\\_ozturk28@hotmail.com](mailto:musa_ozturk28@hotmail.com)

\*\* Arş. Gör. Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, [devrimpasa@hotmail.com](mailto:devrimpasa@hotmail.com)

ermesiyle, dünya bir yandan çift kutuplu siyasal sistemden tek kutuplu bir yapıya geçerken, diğer yandan da yeni küresel aktörlerin ve bölgesel güçlerin de ortaya çıkmasına doğru giden bir değişim sürecine girmiştir. 1980 sonrası dönem Türkiye açısından ise başta ekonomi olmak üzere her alanda belirlenen liberal ve “özgürlükçü” politikalar sonucu hem küresel dünyayla ve merkezle bütünleşme hem de kendi geçmişiyle yüzleşmesi anlamında çevresiyle bütünleşme yoluna girdiği yıllardır. Türkiye’de 1980 sonrası dönemde çevresel açıdan pek çok eğilimin öne çıktığı görülmektedir. Bunların başında ise kimlik talepleri, yönetim, tahammül, hoşgörü, muhafazakârlaşma gibi olgular gelmektedir.

Bu araştırmada 1980 sonrası dönemde Mardin siyasetinde öne çıkan ana eğilimler ele alınmaktadır. 1980 sonrası dönemde Mardin’de iki ana siyasal eğilimin ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlardan birincisi “yerel merkez”<sup>\*\*\*</sup>’i elinde tutan ve seçim sonuçlarından elde edilen verilere göre “ana merkez”<sup>\*\*\*</sup> ile paralel siyasal tercihte bulunan kentli kesimin siyasal etkinliğidir. Araştırma kapsamında ortaya çıkan diğer eğilim ise; siyasetin merkez ve çevre şeklinde bölünmesinin beraberinde getirdiği, çevrenin etnisite üzerinden siyasal temsidir. “Yerel çevre”nin Mardin merkez siyasetinde etkin olmaya başlamasıyla kimlik talebinde bulunan, merkezde yer al(a)mayan veya daha az temsil imkânı bulmuş olan çevresel unsurların siyasal taleplerini etnisite üzerinden ifade etmeye yöneldikleri araştırma süresince gözlenmiştir.

## 2. Araştırmanın Metodolojisi

Dünya, sosyal açıdan bir kez oluşmuş, sabit bir mevcudiyet değildir. Aksine gündelik hayatın akışı içerisinde insanların zihinsel, fiziksel ve sosyal aktiviteleri üzerinden her dem yeniden inşa edilmektedir. Sosyal bilimler alanında çalışan bütün araştırmacılar toplumsal yaşamı anlamak ve açıklamak için belli bir sistematik dâhilinde topladıkları verilerden hareketle toplumsal davranış örüntülerini açıklamaya çalışırlar. Toplumu ya da toplumsaldan hareketle toplumsal dünyayı açıklamaya yönelmek bir anlamda onun “betimlenebilir”, “anlaşılabilir”, “raporlaştırılabilir” ve “analiz edilebilir” olduğunu kabul etmeye karşılık gelmektedir (Coulon, 2010: 39). Herhangi bir araştırmada hangi yöntemin kullanılacağını belirleyen ana parametre, araştırma nesnesi olan konudur. Dolayısıyla kullanılacak verinin niteliğine göre tercih edilen araştırma yöntemi de değişmektedir. Örneğin; izlenimler, kelimeler, cümleler, fotoğraflar, semboller gibi “yumuşak veriler”, sayılar biçiminde “katı veriler”den farklı araştırma stratejileri ve veri toplama teknikleri gerektirmektedir (Neuman, 2009: 223 - 224).

Toplumsal yaşamı belli değişkenler esas alınarak oluşturulan tablolar, istatistikler, vb. üzerinden açıklamaya çalışmak pozitivist bir mantığa karşılık geldiğinden nicel araştırmalar yoluyla algısal çeşitliliğini yakalamak mümkün değildir. Toplumsal olguların, süreçlerin özüne inebilmek, bireylerin deneyimlerinden oluşan ve belli bir anlam sistemi içinde nasıl hareket ettiklerini kavramayı gerektirmektedir. Bireyleri anlamak, onların davranışlarını içinde yer aldıkları süreçlerden hareketle çözümlemek istediğimizde basitçe olguları bir araya getirerek sosyal gerçekliğe ulaşamayız. “Anlamların” yorumlanması ve bu “anlama sistemi”nin toplumsal ilişkilerin kendisini nasıl oluşturduğunu çözümlenmesi gerekmektedir. Bu yaklaşım insanın doğasını, bilginin nelerden oluştuğunu, bu bilginin nasıl üretildiğini, teori ve aksiyon arasındaki ilişkinin nasıl olduğunu ve olması gerektiğini (Kümbetoğlu, 2008: 22 - 28) sorgulamayı gerektirmektedir.

Yapılandırılmış görüşmelerde, görüşmeciden önceden belirlenmiş yanıt kategorileri içinde bir dizi soruyu yanıtlaması istenmektedir. Bu tür araştırmalarda zaman zaman açık uçlu sorular kullanılsa da yine de yanıtlarda çeşitliliğe çok az yer vardır. Eğer görüşme belli bir standarda oturtulmuşsa bu durumda bütün görüşmecilere tüm sorular aynı sırada ve standartlaştırılmış bir

---

<sup>\*\*\*</sup> Araştırma kapsamında “ana merkez” kavramı Ankara / Türkiye merkezde iktidarı elinde tutan merkezi; “yerel merkez” ise “ana merkez”le güçlü ilişkileri olan, Mardin merkez siyasetinin belirlenmesinde belirgin bir ağırlığı olan, kendilerini kentin yerlileri olarak gören “kentlileri” ifade etmek için kullanılacaktır.

biçimde yöneltilmekte ve esneklik payı minimize edilmektedir. Bu tür görüşmelerde görüşmeyi yapanların mümkün olduğunca tarafsız kalmaları istenmekte ve bunu gerçekleştirmek için belirli tutum, davranış ve tavırlar teşvik edilmektedir. Bu tür görüşmelerde duygusal ve hissi değil aksine rasyonel yanıtlar (Punch, 2011: 167) almaya çalışılmaktadır. Yapılandırılmamış görüşmeler ise daha geniş bir uygulama alanına sahiptir. Bu tür görüşmelerin geleneksel türü; etnografik görüşme olarak da adlandırılan, standartlaştırılmamış, açık uçlu derinlemesine görüşmedir. Araştırma alanını sınırlayacak apriori bir sınıflamayı şart koşmaksızın, karmaşık insan davranışını araştırmak için kullanılabilir... Özellikle sözlü tarih ve hayat hikâyesi projelerinde, yapılandırılmamış görüşmelerde - Douglas buna “yaratıcı görüşme” der – esneklik söz konusudur. Hatta esnek olmak gereklidir. Yapılandırılmamış görüşme, sosyal araştırmalarda ve diğer araştırma alanlarında yaygın olarak kullanılan zengin ve değerli veri elde etmeye yarayan güçlü bir araçtır (Punch, 2011: 169).

Nitel veriler bireylerin, süreçlerin, olguların hakkında deneyimlerin, davranışların, faaliyetlerin tanımlandığı, niyetlerin, isteklerin, değerlerin, fikirlerin içinde yer aldığı, duyguların, hislerin yansıtılabildiği, bilgilerin, inançların, kanaatlerin ayrıntılı bir biçimde aktarılabilmesine imkân vermektedir. Bundan dolayı bireyin gerçekliği, araştırma öncesinde karar verilmiş bazı varsayımlar ve/veya ön kabullerle açıklanmaktan çok, bütüncül bir yaklaşımla derinlemesine, ayrıntılı bir anlama çabası sonunda kavranır. Bireyin içinde yer aldığı koşullara, sosyal olguların bağlamsal özelliklerine, tarihsel, sosyal, mekânsal varoluşlara ve simgesel anlam dünyasına duyarlı, esnek bir yöntem anlayışı ile oluşturulan nitel veri, “bilimsel kanunlara”, yasalara varmak amacına hizmet etmekten çok, araştırılanların iç dünyasına girebilme olanağı sunar (Kümbetoğlu, 2008: 43 - 45).”Yapılandırılmamış görüşmeler sayısal verilerden ziyade araştırmacılardan doğal ortam(lar)da elde edilen fikirler üzerinden sahip olunan kavrayış veya ön kabullerin ertelenmesini fenomenolojik bir bakış açısıyla ifade etmek gerekirse paranteze alınmasını gerektiren bir yaklaşım sergilenerek yerel aktörlerin bakış açısından hareketle sosyal gerçekliği anlamaya ve içeriden bakışa dayanan verileri yakalamaya çalışır.

Nicel araştırmacının aksine, nitel araştırmacı verilere anlam vermekte, onları çevirmekte ve anlaşılır kılmaktadır. İncelenen insanların bakış açılarıyla işe başlayan araştırmacı, onların dünyayı nasıl gördüğünü, durumu nasıl tanımladığını veya durumun onlara ne anlam ifade ettiğini kısacası “bir şeyin incelenen insanlar için anlamını bulma” (Neuman, 2009: 237)’ya çalışmaktadır. Robert Emerson (Neuman, 2009: 541)’un ifadesiyle söyleyecek olursak, “*saha araştırması, kendi gündelik yaşantılarının doğal akışında hareket eden insanların incelenmesidir. Saha çalışması, ötekilerin nasıl yaşadığı, nasıl konuşup nasıl davrandığı ve onları neyin cezbedtiği ve üzdüğü hakkında ilk elden bilgi edinmek için onların dünyalarına doğru bir maceraya atılır.*” Coulon (2010: 29)’da, “...aktörlerin toplumsal gerçekliği yorumlama ve hayatı sürekli sınamalarla yaratma süreçleri üyelerin eylemlerinde başvurdukları süreçlerin dikkatli gözlemi ve analiziyle ortaya çıkartılabilir. Bu yüzden, aktörlerin karşılıklı ilişkilerinde bilgileri sağduyusal bir tutum içinde nasıl ürettiklerini, müzakere ettiklerini ve dili bir kaynak olarak nasıl kullandıklarını, özetle, içinde yaşayabilecekleri “makul” bir dünyayı nasıl inşa ettiklerini gözleme”nin önemine dikkati çekmektedir.” Mevcut gerçekliği paranteze alarak yerel anlamların izini sürmek, “toplumsal ıvır-zıvır” diye tabir edilen şeylerin arkeolojisinden hareketle, görüşmecilerin bakış açısı üzerinden onlara “anamlı gelen şeyleri, yazılı metinler içerisinde hassas bir şekilde yansıtmak ve sonrasında bu insanların kaygılarını o sosyal dünyaya aşına olmayan okuyucunun anlayabileceği bir hale getirme (Emerson, Fretz & Shaw, 2008: 155)’sine imkân vermektedir. Nicel araştırmalarda olduğu gibi, nitel araştırmalarda, araştırma yaklaşımlarının, amaçlarının ve ortamlarının gösterdiği büyük çeşitlilik nedeniyle örneklem oluşturma stratejilerini basitçe sıralamak pek mümkün değildir. Özgül örneklem stratejilerinin ardındaki mantık büyük değişiklik gösterir ve araştırmaya rehberlik eden amaç ve sorularla ilgilidir. Çeşitli nitel örneklem oluşturma stratejilerinin ardında, araştırma tasarımının bütünsel geçerliliği ve örneklem araştırmanın diğer öğeleriyle uyumuyla ilgili açık bir ilke vardır. Örneklem de dâhil olmak üzere, araştırmanın öğeleri bakımından içsel uygunluk ve tutarlı bir mantık olması gerekir. Örneklem planı ve parametreleri (ortamlar, aktörler, olaylar ve süreçler) araştırmanın amaçları ve soruları ile uyumlu olmalıdır (Punch, 2011: 183 - 184).

“Araştırmacı gerçekliği bir başka kişinin gözünden görmeye çalışır. Sosyal gerçekliği anlamının tek yolu insanların bu gerçekliğe attığı anlamı kavramaktır (Kümbetoğlu, 2008: 40).” Merkez-Çevre Yaklaşımı Bağlamında 1980 Sonrası Mardin Siyasetinde Öne Çıkan Ana Eğilimler konulu bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden “yapılandırılmamış görüşme” tekniği tercih edilmiştir. Derinlemesine görüşme, açık uçlu soruların sorulmasına imkân vermesi açısından ilave sorularla araştırma konusunun detaylı bir şekilde irdelenmesini mümkün kılmaktadır. Araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler sıradan günlük konuşma havasında gerçekleştirilmiş olup, görüşmeciyile belli bir sosyal bağlam yakalandığına kanaat getirildikten sonra konuşma, doğal ortamı içinde araştırma sorusuna doğru yönlendirilmiş olup her bir görüşme yaklaşık olarak iki (2) saat sürmüştür. Görüşmelerin böyle bir formatta gerçekleştirilmiş olması sohbet havasında konunun değişik açılardan ele alınmasına ve çok sayıda sorunun sorulmasına olanak sağlamıştır. Daha ayrıntılı sorular hem görüşmecilerin kendilerini daha rahat ifade edebilmelerine hem de bazı “öngörülme-yen konular”ın aydınlatılmasına imkân vermesi açısından içeriğin zenginleşmesine önemli oranda katkı sağladığı söylenebilir.

Çalışmada kuramsal açıdan; merkez-çevre yaklaşımı için niçin 1980 sonrası dönemin seçildiği ve kentlilik gibi olgulardan hareketle 1980 sonrası dönemde Mardin’de ortaya çıkan ana siyasal eğilimler ele alınacaktır. Araştırmada hem nicel hem de nitel veriler birlikte kullanılmıştır. Alan araştırmasında, 80 sonrası dönemde Mardin siyasetinde etkili olmuş merkez sağ veya sol partilerde aktif siyaset yapmış ve halen de bunu sürdüren kişilerden oluşan bir örneklem grubu seçilmiştir. Araplar ve Kürtler dışındaki diğer etnik unsurların, kent siyasetinin belirlenmesinde görünür, bariz bir etkileri olmadığından örneklem birimine dâhil edilmemişlerdir. Örneklem grubunun siyasal yelpazenin sağ, sol ve muhafazakâr kesimlerini temsil eder mahiyette olmasına dikkat edilmiştir. Mülakatlarda Mardin siyasetinde etkili olan faktörlerin neler olduğu, siyasal yapı üzerinde nelerin belirleyici olduğu, seçmenlerin siyasal tercihlerini belirlerken neleri ön planda tuttuğu, etnik unsurların siyasal yapı üzerinde ne derece etkili olduğu, görüşmecilerin siyasete atılmalarında nelerin etkili olduğu, kimlik üzerinden işleyen siyasetin siyasal tercihleri nasıl / ne derece etkilediği, Arap ve Kürt kimliklerinin siyaset üzerindeki etkisinin neler olduğu gibi bir dizi soruya cevap aranmıştır. Bu sorulara verilen cevaplar üzerinden siyasal yapı ve süreçlerle ilgili bir dizi veri elde edilmiş olup söz konusu bulgular merkez-çevre etkileşimi açısından değerlendirilerek Mardin siyasetindeki ana eğilimler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

### 3. Merkez – Çevre Yaklaşımı

Sosyolojik açıdan merkez ve çevre kavramları ekonomik, kültürel, coğrafi, pek çok alanda taraflar arasında düzey farklılığını ifade etmek için kullanıldığından belli bir iktidar ilişkisine de göndermede bulunmaktadır. Merkez-çevre kavramları siyaset bilimi alanında ise yöneten-yönetilen ayırımını ve aralarındaki hiyerarşik ilişkiyi ifade etmek için kullanılmaktadır. Batı’da bu kavramsallaştırma üzerinden genişleyen tartışmalar 1950’li yıllarda; yapısal-işlevselci ekolün çatışma-farklılaşma, bütünleşme/dayanışma (Açıkel, 2006: 31) olgularından hareketle Batı toplumlarının geçirmiş olduğu değişim sürecini açıklamak için kullanılırken Türkiye’de de başta Şerif Mardin olmak üzere Türkiye siyasetini ve Türk modernleşmesini açıklamada bir yaklaşım olarak kullanılmıştır.

Merkez-çevre kavramsallaştırması Shils (2002: 86)’in yapmış olduğu tasnife dayanmaktadır. Shils bu yaklaşımdan hareketle Batı toplumlarının yapısını açıklamaya çalışmıştır. Ona göre her toplumun bir merkezi vardır ve bu merkez aynı zamanda o toplumun bütünleşmesini de içeren bir anlama sahiptir. Diğer bir ifadeyle merkez; çevre olarak nitelendirilen toplumsal kesimlerin değerlerinin, inançlarının bir yansımasıdır. Böyle bir yapı içerisinde yönetici zümre iktidarını sürdürmek için “merkezin” değerlerine sahip çıkmak, sahiplenmek ve bir anlamda onları mülk edinmek zorundadır. Merkezin çevreden gelen talep ve beklentilere yabancılaşması ise temsil ettiği değerlerin çevreye doğru gittikçe etkisinin azalmasına ve süreç içerisinde çevreden merkezi kurumlara verilen desteğin azalmasına yol açmaktadır. Modern toplumlarda ve özellikle de Batı

toplumlarında, merkezin temsil ettiği değerlerin tarihsel süreç içinde çevre tarafından daha önceki dönemlerle mukayese edildiğinde büyük ölçüde kabul gördüğü söylenilebilir.

Batı toplumları açısından düşünüldüğünde bunun merkez ile çevre arasında bir gerginlik oluşturmaktan ziyade, bunu, çevrenin merkeze uyum sağlama süreci şeklinde yorumlamak mümkündür. Yeni oluşan merkez karşısında çevrenin kopuşlardan ziyade merkeze uyum sağlama yönünde bir dönüşüm geçirmesi çevrenin merkezleşmesini ve merkezin de demokratikleşmesini beraberinde getirmiştir. Modernite özü itibarıyla geleneğin, kutsalın, tarihin inkârı, yeni veya güncel olanın kabulü üzerine kurulan bir medeniyet projesidir. Elias (2000)'ın ifadesiyle bir *Uygarlık Süreci* olarak modernitenin geleneksel yapı unsurlarını ilga ederek her şeyi yeniden inşaaya yönelmesi, geleneksel merkezin çevreselleşmesini ve yeni iktidar elitlerinin temsil etmiş olduğu seküler değerler öncülüğünde yeni bir merkez inşasını beraberinde getirmiştir.

Merkez-çevre yaklaşımından hareketle Türk modernleşmesi ele alındığında; Batı'dakinin aksine bütünleşmeden ziyade çatışmaların yer yer kırılmaların ve hatta kopuşların ön plana çıktığı görülmektedir. Osmanlı'dan itibaren Türk modernleşmesinin tipik bir karakteri olarak merkezdeki iktidar elitlerinin/yönetici zümrenin devletin önceliklerini merkeze alarak toplumu bu çerçevede dönüştürmeye çalıştıkları görülmektedir. Merkez-çevre yaklaşımı açısından bu durum merkez-çevre bütünleşmesinden ziyade merkezin çevreyi reform ve devrimlerle kendi öngördüğü şekilde dönüştürmeyi, dolayısıyla da farklılığı ortaya koymaktadır. Heper (2011: 33)'in ifadesiyle; "Osmanlı'da, merkez ile çevrenin birbirlerini karşılıklı etkiledikleri ("coalescent") ve birlikte hareket ettikleri bir dönüşüme rastlanmadı. Bu bağlamda, merkez ile çevre arasındaki gerginlik hiçbir zaman uzlaşma yoluyla giderileme"miştir.

Türkiye'de merkez-çevre karşıtlığının diğer bir ifadeyle merkez-çevre yabancılaşmasının temelleri Osmanlı'nın 18'nci yüzyıldan itibaren geçirdiği dönüşümlere (Mardin, 2004: 38) dayandığı ve bunun uzantılarının yeni Türkiye Cumhuriyeti döneminde de devam ettiği görülmektedir. Ulusal ve çağdaş bir toplum yaratma yolunda kültürel bir dönüşüm sağlamayı amaçlayan (Kayalı, 2009: 69) Cumhuriyet Devrimleri toplumu geçmişinden koparma anlamında bir travma etkisi yarattığından merkezle çevreyi bütünleştirmek bir yana daha da ayırttığı öne sürülmektedir.

Cumhuriyet tarihi açısından olaya bakıldığında merkez-çevre dönüşümü açısından çok partili hayata geçiş büyük bir önem kazanmaktadır. 1946'da (Karpas, 1996: 135) çok partili hayata geçişten sonra 1950 yılında yapılan seçimlerde Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi, Türk modernleşmesi ve demokrasi tarihi açısından bir milat teşkil etmektedir. Yeni bir merkez oluşturma iddiasıyla yola çıkan DP'nin, eski merkezin içinden, CHP'den kopan muhalifler tarafından kurulması bir anlamda onun çevreselliğini tartışılır hale getirir ve bu anlamda kendisinin de ne kadar çevresel bir hareket olduğu tartışılır olsa da DP iktidarı ile tek parti döneminin dışlanmış olduğu çevre, merkezde kendine yer bulmaya başlamıştır. <sup>+++</sup>

Demokrasinin güçlenmesiyle birlikte merkez-çevre gerginliğinin yavaş yavaş etkisini yitirmesi, merkez-çevre yaklaşımının açıklayıcılığını kaybettiği anlamına gelmez. Aksine bunun yeni bir merkezleşme sürecine yol açtığı söylenilebilir. İktidar mekanizması her bakımdan iyi örgütlenmiş, kendi kurumsallaşmasını yaratmış bir zümreye karşılık geldiğinden mutlak anlamda bütün çevresel unsurları temsil etmesi gibi bir durum söz konusu olamaz. Çünkü ontolojik anlamda iktidarın bizzat varlığı taraflar arasında bir hiyerarşiye göndermede bulunduğu iktidar olan her yerde bir merkezin olması kaçınılmazdır. Her iktidar bir anlamda kendi merkezini yaratmaya veya kendisinden olanları merkeze taşımaya da hizmet eder. Dolayısıyla her iktidar değişimi bir anlamda yeni bir merkezleşme sürecine yol açmaktadır denilebilir.

---

<sup>+++</sup> Siyasal partilerin dayandığı taban, çıkarlarını temsil ettiği toplumsal kesimler düşünülürse (Duverger, 1993) , DP'nin merkezin içinden çıkarak, merkezi elinde tutan CHP'nin dayandığı, çıkarlarını temsil ettiği toplumsal kesimden farklı bir toplumsal kesime dayanması doğaldır.

#### 4. Tarihi Arka Plan: Neden 1980 Sonrası?

1980 sonrası dönem bütün alanlarda olduğu gibi siyasal alanda da değişmelerin hızının ve yoğunluğunun arttığı bir dönemdir. 1980 sonrası dönemde Soğuk Savaş Dönemi sona ermiştir. Buna bağlı olarak da “ideolojilerin sonu” ilan edilmiş, siyasette sağ ve sol arasındaki keskin sınırlar aşınmış ve siyasal partiler birbirleriyle benzeşmeye başlamıştır. Konumuz açısından daha önceki dönemlerin aksine 1980 sonrasında siyasal partilerin tercih edilebilirliğini belirleyen ana unsurlar olarak, sivilleşme, bireyselleşme, kimlik gibi bir önceki dönemin özelliklerinden farklı olan olgular ön plana çıkmaya başlamıştır.

1980 sonrasında ekonomik yapının unsur ve işlevlerinde meydana gelen farklılaşmalar toplumsal ve siyasal alanın da yeniden yapılanmasına neden olmuştur. Liberallik vasatından beslenmekle birlikte büyük ölçüde neoliberal politikaların etkisiyle meydana gelen bu değişimin sonucunda siyasetin boyutları ve etkisi de değişmeye başlamış ve süreç içerisinde daha kapsamlı, daha geniş tabanlı siyasal örgütlenmelerden bireyselliğe doğru bir kayış görülmüştür. Siyasal alanda ortaya çıkan bu parçalı yapı, ideolojilerin de eski etkisini yitirmesinin bir sonucu olarak bireyi merkeze alan yeni bir siyaset tarzının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Siyasette bireysel anlamda farkların ön plana çıkması ile birlikte siyaset teorisinde de çok-kültürcü politikalar başat rol oynamaya başlamıştır.

Mardin, Türkiye’de çok-kültürlü, çok-dilli ve çok dinli yapısı ile tanınmaktadır. Çokkültürlülük ile etnisite birlikte düşünülmektedir. Mardin’de farklı din, dil, ırk ve kültürden insanlar yüzyıllardır birlikte barış içinde yaşamış olsa da siyasal temsil ve siyasi gücün eşit dağılımı açısından bir dengeden söz edilemez. Mardin tarihine bakıldığında Osmanlı millet sisteminin bir özelliği olarak siyasal iktidar mücadelesinin Müslüman unsurlar arasında cereyan ettiği görülmektedir. Özcoşar (2009: 99-100)’ın belirttiğine göre; hem Abdüsselam Efendi’nin hem de Abdülgani Efendi’nin kaleme aldıkları Mardin tarihlerinde aşiret ve eşraf arasında kent hâkimiyeti için verilen mücadeleler detaylı bir şekilde anlatılırken gayri Müslimlere hiç değinilmemektedir. Müelliflerin gayri Müslimlere değinmemeleri onların bu mücadelelerde taraf olmamaları yoluyla açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu tespit merkeze alınarak bir değerlendirme yapıldığında, çok kültürlü bir yapının egemen olduğu ve yıllardır farklılıkların birlikte yaşadığı kentte, kültürel çeşitlilik unsurlarının kent siyasetinde ve siyasal temsilde eşit derecede etkili olduğu söylenemez. Bundan dolayı bu çalışmada bir “merkez olgusu”ndan yola çıkmanın araştırmanın ortaya koyacağı sonuçlar açısından daha uygun olacağı düşünülmüştür.

Mardin’in siyasal yaşamında, özellikle milletvekili seçimlerinde Mardin kent merkezinin adaylar ve partiler üzerinde önemli derecede bir etkisinin olduğu ve bunun tarihsel süreç içinde siyasal temsili de önemli ölçüde etkilediği görülmektedir. Mardin’deki siyasetin boyutları ve işleyişi; merkez-çevre yaklaşımı açısından, tarihsel süreç içinde yerel merkezin nasıl “yerel çevre” üzerinde belirleyici olduğunun ve son zamanlarda çevre olarak görülen unsurların siyasal temsilde artan etkisinin gözlemlenebilmesine imkân vermesi açısından ilginç bir örnek olarak görülebilir.

Etnik temelli siyasal hareketin ortaya çıkmasının bir sonucu olarak Mardin’de siyasal temsil şekli de değişmeye başlamış ve siyasal temsil alanında bir kırılma yaşanmıştır denilebilir. Özellikle 1990’lı yıllarda gerek kırsal alandan ilçe merkezlerine ve gerekse il dışına gerçekleşen göçlerle birlikte siyasal anlamda dengeler de yavaş yavaş değişmeye başlamıştır. Kırsal ekonominin görece toplumun yaşamını sürdürecekt koşulların çok gerisinde olması, topraksızlaşma ve mülkiyet sisteminden kaynaklanan tarım topraklarının giderek küçülmesi, insanların kentlere göç ederek buralarda sanayi, hizmet ve enformel sektörlerde kendilerine yer bulmaya çalışmalarına yol açmıştır. Büyük kentlerin daha da büyümelerine yol açan bu süreç, başta kentsel altyapı hizmetleri ve gecekondulaşma olmak üzere birçok sorunu beraberinde getirmiştir (Yıldız, 2007: 170).

1990’lı yıllarda yaşanan göçlerin önemli nedenlerinden biri; Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde baş gösteren terör hareketleridir. Güvenlik güçleri tarafından boşaltılan köyler, şehir merkezlerine göçün önemli bir nedeni olmuştur (Güneş-Ayata; Ayata, 2002: 142). Bölgede

meydana gelen şiddet olayları ve bunun beraberinde getirdiği güvensizlik ve tedirginlik özellikle kırsalın hızlı bir şekilde boşalmasına yol açmıştır. Köy boşaltmaları bazen insanların güvenlik kaygılarından dolayı kendi istekleri ile meydana gelirken, bazen de aynı nedenlerle devlet tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde, Mardin İli'nde 10 yıl içinde onlarca köyün ve mezranın boşaltıldığını söylemek mümkündür. 2000 yılı genel nüfus sayımında, içinde birkaç haneden hatta birkaç kişiden oluşan köy ve mezralar hariç; 126 köyün (ildeki tüm köylerin % 24, 1'i) idari statüsü devam etmesine rağmen içinde hiç kimsenin yaşamadığı tespit edilmiştir. Örneğin; Dargeçit İlçesi'nin 37 köyünün 21'i, Ömerli İlçesi'nin 43 köyünün 26'sı (ilçenin kırsal nüfusunun % 37,3'ü), Nusaybin İlçesi'nin 67 köyünün 29'u ve Savur İlçesi'nin 36 köyünün 12'si tamamıyla boştur (Yıldız, 2007: 172).

Kırsal alanlardan kente doğru yaşanan göç sonucu kentsel yerleşim birimlerinin demografik yapısı değişmiştir. Kürt nüfusun kent merkez(ler)inde artmasına yol açan bu gelişmenin bir sonucu olarak siyasal temsilde de yeni eğilimler ortaya çıkarmış ve süreç içerisinde "yerel merkez"in gücü ve etkisi eskiye oranla azalmaya başlamıştır.

Mardin'de "yerel merkez"i elinde tutan kesimin tarihsel süreç içerisinde devletle ittifak halinde olduğu görülmektedir. Gerek Osmanlı ve gerekse de Cumhuriyet dönemlerinde devletin otoritesini tesis etmek için ihtiyaç duyduğu kesim kentin "yerlileri" olmuştur. Diğer bir ifadeyle devletin kendisine müttefik olarak seçebileceği yönetici kesim, kaçınılmaz olarak kentin yerlilerinden seçilmiştir. Karpat (2007: 18) da hükümetin kentlerde yaşayan egemen konumdaki ailelerin ve grupların desteğini almadan herhangi bir önemli gelişmeyi hayata geçiremeyeceğinin altını çizmektedir.

Coğrafi açıdan Mardin göç yolları üzerinde bulunduğundan geçmişten günümüze göçün değişik türevlerini birçok defalar yaşamıştır. Cumhuriyet Döneminde kent önemli miktarda göç vermiştir. Bu göçler sonucu eski büyük ailelerin birçok üyesi Ankara, İstanbul ve İzmir başta olmak üzere batıdaki büyük şehirlere yerleşmişlerdir. Bu aynı zamanda hem kültürel hem de ekonomik sermaye göçünü de içerdiğinden kentin yoksullaşmasına da etki etmiştir denilebilir. Örneğin; bugün, yüzlerce yıl Mardin'i yöneten ailelerden biri, belki de en büyüğü olan Milli ailesinden, Mardin'de neredeyse kimse kalmamıştır. Bunlardan bir kısmının özellikle ticaretle ve bürokraside öne çıktıkları görülmektedir. Mardin bir yandan dışarıya göç verirken diğer yandan da kente, çevreden nüfus ve sermaye göçünün yaşandığı gözlenmektedir. Demokrat Parti iktidarının en azından başlangıç yıllarındaki görece demokratik yapısı hızla bölgeye de yansımış ve bir yandan eksilmeler sürerken, kentli yapıya yeni katılımlar da olmaya başlamıştır (Aydın vd., 2001: 400-401). Kent merkezine Kürtlerin göç etmesi ile birlikte nüfus dengeleri değişmeye başlamıştır. Kent merkezinde ortak anlaşma dilinin Arapça olması ve kentteki esnafılık ve ticaretin Arapça konuşanların elinde olmasından dolayı, göçle gelen Kürtlerin zamanla Arapçayı öğrenerek Araplaştıkları ifade edilmektedir. Bir görüşmecenin ifadesiyle;

*Biz dışarıdan geldik, hiçbir zaman biz Kürdüz demediler, Türk olduklarını söylediler. Belki işlerini yürütmek için böyle davrandılar. Mardin'de hoşgörü yok. Hoşgörü mütegalibenin yani üst konumdakilerin alttaki insanların yaptıkları hataları affetmesidir, görmezden gelmesidir. Yani bir astlık-üstlük durumu vardır. Ama burada böyle bir şey söz konusu değil. Burada tahammül var. Biz buradakilere tahammül ettik, işlerimizi yürüttük, buradakilerde bizlere tahammül etti onlar da işlerini gördüler, aynı zamanda da çekindiler bizlerden. Mardin'e gelen Kürtler, Türkler, yabancılar (Çerkezler vb.) Arapçayı öğrendiler. Çünkü ticaret, esnafılık onların elindedir. Ya da o dil üzerinde yürütülür. Faydacı bir zihniyet var. (E., 68).*

1950'lerde, büyük toprak sahibi Kürt köylülerinin kente yerleşmeye başlamasından sonra, ikinci büyük akın, yine çevre köylerin zenginlerinden gelmiştir. Kentin yerlilerinin dışarıya göç etmesiyle doğan boşluk kırsaldan gelenler tarafından doldurulmaya başlanmıştır. Bu süre zarfında kente göç eden Kürt ailelerinden birçoğu gayrimenkul, tarım ve nakliyecilikle iştigal ederek zenginleştiği ve bunun tabii bir sonucu olarak çoğu Kürtçe konuşan zengin bir sınıfın ortaya çıktığı görülmektedir. Mardin'e Cumhuriyet Dönemi'nde göç eden bu ilk kuşağın birikimlerinin hepsini



tek bir sepette toplamadığı ve zenginliklerinin bir kısmını Batı'ya naklettiği görülmektedir. Bir yandan kırsaldaki zenginliklerini kente taşıyan diğer yandan ise zenginleşmeye devam eden Kürt aşiretlerinin bölgedeki mülkiyet yapısında yarattığı değişimler sadece alım-satım olmamış ve Mardin kent merkeziyle de sınırlı kalmamıştır. O günden günümüze başta yakın çevredeki köyler olmak üzere varlıklı ve yatırımcı nüfusun göçü devam etmektedir. Bunların bir kısmı Kürtçe konuşmakta ve “köylü, kaba, vahşi oldukları” düşüncesiyle, eski Mardin'in yerlileri tarafından kültürel olarak benimsenmemektedir. Fakat bunların benimsenmemesindeki temel neden, ‘Kürt’ olmaları değil ‘köylü’ olmalarıdır (Aydın vd., 2001: 401). Bu açıdan düşünüldüğünde Mardin'in “kentli sınıfı” arasına girebilmek etnik mensubiyetten ziyade sınıfsal bir duruma karşılık gelmektedir. Çünkü çevre ilçelerden gelip de Mardin'in kentlileri arasına girebilmiş ailelerin varlığı söz konusudur. Dolayısıyla “kentli sınıfın” kapılarını çevreye açması sınıfsal faktörlere bağlıdır denilebilir. Yukarıda görüşmeden yapılan alıntıda da belirtildiği üzere, ticaretin Arap kesimin elinde olması, kente gelen ve ticaretin içinde bulunan kesimin Arapça konuşmasını ve o “kentli” yapıya dâhil olmasını sağlamıştır.

### 5. Mardin’de Merkezin Mikyası: Kentlilik

Normal şartlar altında bir şehrin nüfusu doğal hinterlandı olan ve dini, kültürel ve etnik çeşitliliği barındıran yakın kara havzasındaki yerleşim birimlerinden merkeze olan akışla beslenmektedir. Özellikle kırsal alandan kente göç edenlerin sosyal sermayeleri kentin yaşam pratiklerine ve sosyal organizasyon ağlarına galebe çalacak ve paradigma içi bir dönüşüme yol açacak kadar güçlü değildir. Kentte sosyal ilişkiler ağı daha sistematik ve kırsala göre daha formel ve resmi usullere göre tanzim edildiğinden bireyselleşme duygusu ve kendini gerçekleştirme imkanları kırsala göre daha yüksektir. Bireyselleşmeyi dayatan bir yaşam tarzı hâkim kültüre karşı direnç noktalarını törpülemekte ve çatışma yerine uyumu dayatmaktadır. Dolayısıyla bireyin kentte tutunabilmesi bu yapıya ve ilişkiler sistematığına uyum sağlamayı zorunlu kılmaktadır.

Mardin’de de benzer bir durumun varlığından bahsedilebilir. Ticareti bilmek her ne kadar Araplığın bir özelliği olarak vurgulansa da bütün tüccarların Arap olduğu söylenemez. Kentli olmak, sosyal ve kültürel anlamda, insanlar ve kültürlerarası ilişkileri yönetebilmek gibi bir beceriye sahip olma (Sarı, 2010: 301)’yı da içermesi anlamında siyasal bir mesajı da içermektedir. Wirth (2002: 77)’un ifadesiyle kentlileşme insanlara bir yaşam biçimi öngördüğünden ve hatta bazı durumlarda dayattığından kişiye her alanda neyi nasıl yapacağına dair çok zengin bir ilişkiler sistematığı de sunmaktadır.

Kentler, sosyolojik anlamda ötekilerin ve ötekiliklerin karşılaşma alanı olduğundan dolayı kentlerde; kimlik bunalımının yarattığı aidiyet sorunu toplumsal köken arayışlarını da arttırmaktadır. Etnik, kültürel, dini ve biyolojik karışım bir ölçüde bunu zorunlu kılmaktadır. Toplumdaki her güç ilişkisi her an bir iktidar ilişkisini de beraberinde getirmektedir (Foucault, 2007: 112). Toplum içerisinde gerek makro ve gerekse de mikro ölçekte sayılamayacak kadar çok iktidar alanının olması toplumsal kesimleri bunlar üzerinden bir söylem dili geliştirerek birbirleri üzerinde egemenlik kurmaya zorlamaktadır. Bu konu ile ilgili olarak Mardin’de soyluluk ve asalet üzerinden yürüyen bir iktidar mücadelesinden bahsetmek mümkündür.

*Mardin’de Arap aileleri kendi soylarını Peygamber soyuna dayandırmaktadır. Hz. Ömer’in bölgeye seferi sırasında Mardin’de yerleşen ailelerden olduklarını iddia eder Araplar. Aristokrat aileler olarak nitelendirilebilecek Arap aileler kendi soylarının bu şekilde Arap kökenine götürmektedirler. Kürtler’de ise bu gelenek kendi soylarını güçlü bir aşirete dayandırma şeklinde görülmektedir. Güçlü bir aşirete bağlı olmak bir soyluluk göstergesi olarak görülebilir (E., 42).*

Mardin’de iki farklı etnik unsurdan birinin soyunu peygamber soyuna dayandırması hem dini hem de ailevi açıdan kendilerine güçlü bir iktidar alanı açmaktadır. Arap ailelerinin geçmişteki peygamber soyundan gelen güçlü ailelere kendi soylarını dayandırmaları, kendi ailelerine hem bir

kutsallık hem de köklerinin geçmişe götürülmesi anlamında siyasal alanda bir “güçlülük” kazandırmaktadır<sup>+++</sup>. Buna karşılık Kürtler kendi soylarını güçlü bir aşirete dayandırarak denge kurmak istese de meselenin din ayağı eksik olduğundan kendi mensupları dışındaki “kent merkezindeki” kitleler nezdinde yeterince kuşatıcı olamamaktadırlar. Kürtlerdeki aşiretsel yapı ve kendi varlığını güçlü bir aşirete dayandırma söylemi daha çok bölgesel anlamda güçlü bir aşiretin mensubu olmayı birlikte getirdiğinde Kürtler için de güçlü aşiretler bir anlamda bir siyasal gücü belirleyici bir kavram olmuştur.

Dil, klasik anlamda insanlar arasında anlaşmayı sağlayan bir araç olmakla birlikte sosyolojik açıdan daha derin bir anlama sahiptir. Kelimeler, kavramlar, tanımlamalar üzerinden bir şahsiyet inşa edilmekte ve ortak bir geçmiş yaratılmaktadır. Bu açıdan Koselleck (2009: 35) kendi dilsel belirlenimini gerçekleştiremeyen hiçbir eylem topluluğunun olmadığını altını çizmektedir. Birisinin içeride mi yoksa dışarıda mı kaldığını belli eden, hemen her zaman belli bir dil cemaatine aidiyettir. Belirli konuşma şekillerine veya özel dillere hâkim olabilme yeteneği kişinin toplumun içinde yatay mı dikey mi hareket edeceğini, toplumun altında mı ya da üstünde mi bulunacağını hemen her zaman belirleyen en önemli ölçütlerden biridir.

*Mardin’de Türk ailelerin varlığı da söz konusu. Ancak zaman içinde Araplaşmışlardır. DSP’nin genel başkanı olan Masum Türker Mardin’e yerleşmiş olan Türk’tür. Ancak zaman içinde Araplaşmıştır. Esnaf, devlet memuru, camide vaiz olabilmek için Arap olmak gerekir. Esnaflık ve ticaret Arapların elindedir. Bundan dolayı da çoğu Kürt Arapça bilir. Ya da birçok Süryani Arapçayı çok iyi şekilde bilir. Bu da ticaretin ve esnafların büyük çoğunluğunun Arap olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum da asimilasyonu hızlandırmıştır (E., 42).*

Dil konusunda Mardin kent merkezinde Arapça konuşmanın ağırlıkta olması bir başka görüşmede şu şekilde dile getirilmiştir:

*Köylerden göç eden insanlar merkeze gidince Arapça öğrenmişlerdir. O kültürde barınabilmek için bunu yapmışlardır. Günümüzde merkezdekilerin bazıları Kürtçe bilirler”(E., 49).*

Kent merkezinde konuşulan dile sahip olabilmek kentli kesimle kaynaşmakla birlikte, kentli kesime sağlanan bir takım ayrıcalıkların da kazanımını beraberinde getirmiştir. Bir önceki mülakatta yer verildiği şekli ile tarihsel süreç içinde belli görevlere gelmenin belli etnik aidiyeti gerektirmesi kent merkezine tutunmaya çalışan farklı etnik unsurların da Arapça’yı kullanmalarına neden olmuştur.

Bilgi sosyolojisi açısından gerçekliğin sosyal anlamda inşa edildiğini ileri süren Berger ve Luckmann (2008: 35)’a göre gündelik hayatın akışı içerisinde kullanılan dil bize sürekli olarak zorunlu nesnelleşmeler ve soyutlamalar sağlamaktadır. Bu nesnelleşmeler içinde kazanılan anlam sayesinde gündelik hayat bizim için anlamlı hale gelmekte ve bunun üzerinden bir sosyal düzen tesis edilmektedir. Mardin’de bu gündelik hayatın anlamı ve sosyal düzenin kurulması, esnaflığın ve ticaretin geçmişten itibaren Arapların elinde olmasından dolayı, Arapça üzerinden gerçekleşmiştir. Görüşmelerde, Süryanilerin ve kente yerleşen Kürtlerin Arapça konuşmalarının bunun üzerinden açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. Araştırma kapsamında görüşme yapılan kişilerin hemen hepsi kentin esas yerlisinin olmadığına vurgu yapmaktadırlar. Özellikle bazı Kürt görüşmeciler kentin yerlisinin olmadığını, esas yerlilerinin göç ettiğini ve şimdiki yerlilerin çoğunun da Araplaşmış Kürtlerden oluştuğunu ileri sürmektedirler. Bu da aslında kent merkezinin Mardin’in parlamento ve yerel seçimlerinde belirleyiciliği karşısında kendini konumlama anlayışı ile birlikte değerlendirilebilir.

---

<sup>+++</sup> 19’ncü yüzyıla kadar Mardin’de yerel güçler kavramı içine genellikle Müslüman topluluklarının kendi klasik sosyal örgütlenmeleri çerçevesinde, kırsal örgütlenme tarzı olarak “aşiretler” ve kentsel örgütlenme tarzı olarak “eşraf girmekteydi (Özcoşar, 2009: 97). Mardin kent merkezinde de tarihsel mirasla birlikte eşraf gücü elinde tutmuştur. Aşiretler ise çevrede etkili olmuşlardır. Kentlilik bilinç ve geleneğinin ürünü olan eşraf Mardin kent merkezinde yerel güç unsuru oluşturmuştur.

*Merkez diye bilinen, kentli diye bilinenler artık bugün Mardin’de değil. Hepsi dışarı gitmiştir. İstanbul, Mersin, İzmir’e gitmiştir. Örneğin; İzmir’de 14 tane Mardinliler derneği var. Birkaç Hristiyan aile var eski kentli olan. Onların da bir kısmı köyden gelme, Göllü Köyü’nden gelmişlerdir. Kürt Hristiyan’dır onlar da. Kısacası eski aile kalmadı Mardin merkezde.... Mardin’in yerlisi yok. Hepsi dışarıdan gelme. Mardin merkezde çok az Arap var. Merkezin çoğu asimile olmuş Kürtlerden oluşmaktadır. Annem Daşı, Kürt ama ben Muhammediyim diyor. Arapça konuşuyor (E., 68).*

Bu aslında baskın olan kültürün diğer kültürel unsurlar kendi tanımlamalarını üret(e)meden onları tanımlamaya yönelik olarak geliştirdiği bir üst söylemdir denilebilir. Bu anlamda sonradan gelen unsurların kendi tanımlamalarını üretmeye yönelik sosyal sermayeleri sıfırlanarak yeni bir yükleme yapılmıştır. Geleneksel olan yapı bozumuna uğratarak yeni bir gelenek inşa edilmekte ve süreç içerisinde bunun normal bir durum olduğu yönünde bir algı oluşturularak meşrulaştırılmaktadır.

*Burada Mardinlilik bir üst kimliktir. Şovenist bir kimliktir aslında bu. Aristokrat vurgu çatışmaların nedenidir. Süryaniler de aynıdır, aynı yemeği yer, aynı espriyi yapar, aynı espriye gülerler. Mardinlilik üst kimliğine entegre olmuşlardır yani hepsi de. Şehre ne zaman yerleşmişse yerleşmiş hiç önemli değil. İsterse 200 yıl önce yerleşsin. Eğer Mardinlilik üst kimliğine entegre olamamışsa, öldüğünde salasında köyünün adı ile söylenir. Yani bu derece kendinden olmayanı, entegre olamayanı dışlayan bir üst kimliktir bu (E., 45).*

Kentlilik üzerinden bir sınır çizmek, araya bir mesafe koymak kültürel sınırın katılığını ve geçişsizliğini göstermesi anlamında sınırın muhafazasına yönelik dışlayıcı tavra göndermede bulunmaktadır. Simgesel düzeyde şehirli-köylü ayrımı aynı zamanda hem toplumsal hem de kültürel bir hiyerarşiyi içermektedir. Gerek Araplar gerekse de Süryaniler açısından şehirli olmak yaşam tarzı ve pratikleri açısından modern olmakla özdeşdir. Köylülük ise, geleneksel ya da feodal değerleri barındırmaktadır. Şehirlilik medeni olmak, temiz olmak, birlikte yaşama kültürüne sahip olmaya tekabül ederken; köylülük kaba güce, temizlik anlayışı ve estetik yoksunluğa karşılık gelmektedir. Kültürel ayrım kentlilik ve köylülük üzerinden kurulduğunda, Araplarla Süryaniler arasındaki dinsel fark ortadan kalkmakta, bir yaşam tarzı ortaklığı ile köylü Kürtler, karşı kültürün temsilcileri olabilmektedirler (Sarı, 2010: 295).

Arapça’nın yaygın kullanımı ve Mardin’e yerleşen diğer çevresel unsurlar tarafından da konuşuluyor olması Mardin kent merkezinin bir özelliği olarak ortaya çıkmaktadır. Bir görüşmecenin ifadesiyle;

*Arapça konuşmak Mardin’in bir geleneği olmuş. Ben yıllarca İstanbul’da kaldım, şivem de gayet düzgündür, ama tüm bunlara rağmen kardeşlerimle bir araya geldim mi Arapça konuşuruz (E., 52).*

Gelenek, ontolojik olarak verili bir “şey” değildir. Hobsbawm ve Ranger (2006)’ın ifadesiyle o, bir anlamda icat edilmiştir. Hâkim kültür ve onun etrafında gelişen dil ve sosyal ilişkiler kalıbı tarafından üretilen tanımlamalar gelenekselleştirilerek bunun üzerinden egemen bir söylem geliştirilmekte ve toplumsal alan/olan sürekli olarak yeniden inşa edilmektedir. Nispeten uzun bir zaman diliminde yerleşen bu yapı bir süre sonra normal bir durum olarak algılanmaktadır.

*Mardin’de bir bajari kültürü var ve bu kültür çok kadim ve çok eski, kendi iç bünyesinden kendisi gibi olmayan hiç kimseyi barındırmaz. Mardin’e yerleşen bir insan bazariler dışından ise onların içine giremez. Onlar gibi olmaya başladığında ancak onların içine girebilir. Eskiden herkesin yanına gidebildiği bir aile vardı. Mardin’in yerlileri yanlarına gelenlerin şehirdeki bütün işlerini görürler, evlerinde misafir ederler ve işlerini gördükten, misafir ettikten sonra gönderirlerdi. Dışarıdan gelenleri “gözleri açılmasın” diye Birinci Cadde’ye çıkarmak istemezlerdi. Onların alacaklarını alırlar, satacaklarını satarlar, bankalarda falan ne işleri varsa hepsini kendileri görüp gelirlerdi. Burada okuma yazmayı, resmi işleri kendileri bildikleri için diğer insanların da bu süreci öğrenmelerini istememişler dolayısıyla dışarıdan gelen insanlar sürekli*

onlara bağlı kalmışlardır. Köylüleri bir yere salmazlardı, bazarilere ihtiyaç duysunlar diye. İnsanlar onlara ihtiyaç duysun diye insanlara neyin nasıl olduğunu öğretmezlerdi (E.,49).

Kendinden olmayanı kabul etmeme, dışlama ve bir anlamda ötekileştirme noktasında bu kadar keskin sınırlara sahip olan bu kimlik, kendinden olanları ise siyasi ve ideolojik farklılıklarına bakmaksızın pek çok ortak mekânda veya noktada buluşabilmektedirler. Yapılan görüşmelerde ortaya çıkan söylem şu şekildedir:

*Mardin merkezden olan yani kentli diye nitelendirilebilecek siyasetin ileri gelenleri bir araya gelip lokalde okey, briç oynayabilir, siyasi konuları tartışabilirler. Bir HEP’li, bir DYP’li, bir ANAP’lı, bir SHP’li aynı masada oyun oynayabiliyor. Ben buna şahit oldum. Burada söz konusu olan farklı siyasi tercihlere sahip olsalar da kendilerinden olmaktadır önemli olan. Kendilerinden olmayanın bu şekilde bir ortam içine girmesi çok da mümkün değildir. Kendilerinden olmak derken, kentli olmalarını kastediyorum (E., 42)*

Merkezdeki “iktidar seçkinleri”nin gerek Osmanlının son dönemindeki iktidar boşluğundan ve gerekse de Cumhuriyetin kuruluş yıllarında kurucu kadronun ve dolayısıyla da merkezin yanında yer almalarından dolayı geniş toprakların bir kısmını hileli yollardan ele geçirdikleri iddia edilmektedir. Bu konu, kendi ailesi de Mardin’in toprak ağalarından olan bir görüşmeci tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

*Halk okuma yazma bilmediği için de Mardin’e alış-verişe giden insanların parmak bastırarak ellerindeki arazileri aldıkları da olmuştur (E., 49).*

Aynı durum bir başka görüşmeci tarafından şöyle ifade edilmiştir:

*Merkezdeki ailelerin büyük toprakları var. Birçok köyleri var. Köylüler yarıcı olarak hala bu topraklar üzerinde çalışıyorlar. Yılda bir kez yarıcılar paralarını getirip veriyorlar bu ailelere. Günümüzde de devam eden bir süreç bu (E., 45).*

Ekonomik anlamda toplumda pek çok iktidar aracı bulunmaktadır. Bunlardan biri de topraktır. Merkezde bulunan kentlilerin - merkezi konumlarını sürdürebilmek için - çevredeki geniş toprakları ele geçirerek mülkiyet sahipliği üzerinden çevresel unsurlar üzerinde iktidarlarını devam ettirdiklerini söyleyebiliriz. Onları toprağı işlemeye ve toprağı bağımlı kalmaya teşvik ederek merkeze gelmelerini engellemeye çalışmışlardır. Gelenler ise kent kültürü ve egemen söylem tarafından Araplaştırılmışlardır.

Mumford (2007: 118) sosyolojik anlamda bir yerin kent olarak tanımlanabilmesi için “örgütleyici çekirdeğine” bakmak gerektiğine dikkati çekmektedir. Çünkü bu çekirdek etrafında oluşan sınırların izini sürmek, toplumsal güç çizgilerini takip etmek, birlik ve iletişimde rol oynayan ikincil merkezleri saptamak, grupların ve kurumların farklılaşmasını, eklemlenmesini çözümlemek gerekmektedir. Kent, köyü, ibadethaneyi, kaleyi, çalışma alanını ve pazarı bir araya getirip kaynaştırdığından dolayı kentin özellikleri, bir unsurunun baskın çıkıp diğer unsurlarının rengini belirlemesi suretiyle bölgeden bölgeye, çağdan çağına değişmektedir. Mardin kenti de bir anlamda bu özelliğe sahiptir. Tarihsel açıdan bakıldığında yönetici kesim Arap olsa da bu çevresel unsurların tamamen dışlandığı anlamına gelmemektedir. Çevreden gelen unsurlar sınıfsal anlamda kentin yerlileri gibi davranmasına başlamaları durumunda “merkeze” kabul edilebilmektedirler.

## 6. Merkezin Kentli Temsilcileri: “Bazariler”

Kadim olmanın eski olmakla eş tutulduğu Mardin’de kent yönetimi için verilen siyasi mücadelelerde kentin eskilerinden olmak önemli bir özellik olarak tebarüz etmektedir. Kent hâkimiyeti için verilen mücadeleler üzerindeki sis bulutu aralanarak sağlıklı sosyal değerlendirmeler yapılabilmesi durumunda Mardin’de gelişmiş bir kentlilik bilincinin varlığından söz etmek mümkündür. Kentlilerin kendilerini merkeze alarak kırsaldakilerden farklı görmeleri şeklinde belirginleşen bu bilinç kendi içinde eskiliğe ve yerliliğe dayanan kültürel bir hiyerarşiyi de içermektedir (Özcoşar, 2009: 113). Muhtemelen bu etkiden olsa gerek araştırma kapsamında

görüülen kişilerin hemen hepsi kentli olmanın beraberinde getirdiğı “iktidar”ı aşındırmak için şehrin esas yerlisinin olmadığını veya çok az yerlisi olduğunu ileri sürmüşlerdir.

“Bajar” Kürtçe kökenli bir kelime olup, Kürtçe’de şehir anlamına geldiğinden “bajari” de doğal olarak kentli anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bajari kelimesi ilk etapta çevrede yaşayan Kürtler tarafından kentte yaşayanları tanımlamak için geliştirilmiş olan bir nitelendirme. Fakat üstten bir tanımlamayla ve egemen bir bakış açısıyla taraflar arasındaki belirli bir iktidar ilişkisine göndermede bulunan “bajari”, “gundi” ayırımı merkez-çevre yaklaşımı açısından Mardin’deki siyasal yapıyı ve öne çıkan ana siyasal eğilimleri anlamada açıklayıcı bir işlev görebilir. Mardin ağzında “bajari” merkezdeki kentlilere, “gundi” ise merkez dışındaki çevresel unsurlara karşılık gelmektedir. Dolayısıyla bajari-gundi kavramsallaştırması etnik ve dini bir iktidar ilişkisi içermekten ziyade kültürel anlamda kentli/ köylü, modern/geleneksel karşıtlığına göndermede bulunduğundan sınıfsal bir temele dayanmaktadır.

Özellikle seçim dönemlerinde Mardin kamuoyunda yaygın olarak kullanılan bir söyleme göre; Mardin’de siyaset, Mardin’in kendi iç dinamiklerine göre şekillenmemektedir. Mardin dışında, kim ve kaç kişi oldukları tam olarak bilinmeyen, kendi aralarında çok organize bir kesim tarafından belirlenmektedir. Bu konuda çok güçlü bir algının varlığından söz edilebilir. Bu kesimin egemenliği çok açık ve net olarak belirlenememekle birlikte yapılan görüşmelerde siyasete etki etme gücü son derece yüksek bir kesimin var olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu kesim Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirlerde önemli görevlere gelmiş, bürokrasi ve merkezi siyasi elitler üzerinde etkisi olan bir dönem Mardin’li bir kuşak tarafından oluşmaktadır. Kendisi de bir dönem Mardin milletvekilliği yapmış olan bir görüşmeci bunu şu şekilde dile getirmiştir:

*Mardin merkezde siyasette aktif olan, kitleleri yönlendirecek bir kesimin varlığından söz edemeyiz. Halk size ‘başım gözüm üstüne der’ sandığa gidince vereceği yere oy verir. Bunu hiçbir şekilde izah edemezsiniz. Mardin siyasetine baktığımız zaman Bajarilik denilen Mardin merkez siyasetinde egemen olmuş bir kesim var, bunu yadsıyamayız. Belediye seçimlerinde ya da milletvekili seçimlerinde nasıl örgütlenme sağlanıyorsa sağlanıyor halk bir şekilde, güçlü olana, kendilerinden olana akıyor. Bu olay bilinçli ya da bilinçsiz. Bu çok açık olarak ifade edilemez ya da net olarak açıklanamaz ama böyle. Mardin’de bajarilik dediğimiz bir durum söz konusu olmakla birlikte net olarak Arapların egemenliği diye bir durumdan söz edemeyiz (E., 52).*

Yine Mardin eski milletvekillerinden bir başkasının bu konudaki yaklaşımı yukarıdakiyle oldukça benzerdir:

Zaman zaman Mardin merkez siyasetinde belirleyici olan Arap egemenliğidir. Bunun etkisi fazlaca görülür. Bajari kesimi kim iktidardaysa onun yanında olur. Ve güçlü de bir etkinlikleri vardır Bajarilerin. Aday listelerinde kendilerine rahatlıkla yer bulabilirler. Genelde güçlü olan partinin listelerinden aday olurlar.... Bajarilerin sayısal ağırlıkları olmasa da siyasal temsil anlamında özgül ağırlıkları fazladır. Bunu da nasıl sağlarlar diye soracak olursanız genelde merkez sağ partiler içerisinde yer alırlar ve Türkiye’de de genelde iktidar onların elindedir.

*Bajarilerin kökleri dışarıdadır. Her yere dağılmışlardır. Bugün Ankara’da, İzmir’de, İstanbul’da çok sayıda Bajari dediğimiz kesimden insanlar yaşamaktadır ve ekonomik anlamda da çok güçlü durumdadırlar. Örneğin (.....)<sup>1</sup> bunlardan biridir. Bu şekilde tüm Türkiye’ye yayılmış bir ilişkiler ağından bahsediyoruz. Merkez sağ partiler temsil oranını gözetmiyor. Çünkü bajarilerin bahsettiğim tarzda güçlü bir iletişim ağı var bu da siyasette etkili konumlara gelebilmelerini sağlıyor. Bajari için iki şey önemlidir: Birincisi menfaat ikincisi de güçlüden yana olmak yani iktidar partisinin yanında olmak. Belediye de aynı şekildedir. Belediye başkanları da iktidar kimdeyse genelde o partiden seçilmektedir. Örneğin; SHP iktidardayken Aydın Saraçoğlu belediye*

---

<sup>1</sup> Görüşmeci burada Türkiye kamuoyunun yakından tanıdığı bazı isimleri saydı. Fakat biz etik açıdan bunların isimlerini deşifre etmenin uygun olmadığını düşündüğümüzden dolayı bunları yazmadık.

başkanıydı. Daha sonra DYP iktidarı döneminde de Abdulkadir Tutaşı belediye başkanlığı yaptı. Günümüzde de AKP’li bir belediye başkanı var (E., 56).

Aynı konuda, bir diğer görüşmecinin yaklaşımı da şöyledir:

*Bajarilerin siyasette belirleyicilikleri hala devam etmektedir. Onları vitrinde göremezsiniz. Perde arkasından siyaseti yönlendirirler. Örneğin Mardin valisinin gitmesinde bajarilerin etkisi vardı. Çok sıkı bir milliyetçilikleri var, birbirlerini çok tutarlar. Örneğin; Kızıltepe’de olan bajariler sadece birbirlerinden alış-veriş yaparlar. Bajarillik her şeylerinde belirleyicidir. Belki size ilginç gelir ama örneğin Saadet Partisi Has Parti ayrışmasında kilit rol oynayanlardan birisi Fehim Adak’tır. Fehim Bey Türkiye’nin bütün illerine müdahil olduğu halde onun bu durumunu kimse tahmin dahi edememiştir. Fazla uzak değil daha 1960’lı yıllara kadar hiçbir Kürt milletvekilliğini düşünemiyordu bile. Hem okumamışlardı Kürtler, hem de bajariler aday olurlardı ve seçim dönemlerinde çok da çalışmazlardı (E., 49).*

Başka bir görüşmede merkezin etkisi şöyle dile getirilmiştir:

*Mardin’de siyaset hep merkezdeki Arapça konuşan, Mardinlilik üst kimliğini benimsemiş kesimin elinde olmuştur. Osmanlı döneminde en Osmanlı onlar olmuşlardır. Cumhuriyet ile birlikte ilk Halkevlerini onlar açmışlardır, ilk fötrü onlar giymişlerdir, kadınlarının başını ilk onlar açmışlardır. Demokrat Parti ile de en demokrat onlar olmuşlardır. Bu durum merkezi iktidarın şekillenişine göre değişmiştir sürekli. Bu durum güçten yana olmakla açıklanamaz. Merkezle aynı olmaya çalışmakla ifade edilebilir. Munganlar, Şahtanalar bu tarz ailelerdir. Merkezle aynı olmak isterler her zaman bu da bir mesajdır aslında “işte biz tebaadan farklıyız” anlamında. Bu çizgi Osmanlı’dan geliyordu, Cumhuriyetle birlikte de devam etti. Siyasetteki bu feodal ilişkiler ve merkezin belirleyici konumu ta 2001’e kadar sürmüştür. Arada Karaoğlu’nın olduğu yıllarda halktan seçim yapılarak bir iki deneme yapıldı; ancak başarılı olunamadı, adaylar rağbet görmedi ve hezimetle sonuçlandı. Çünkü merkezin gücü çok fazla. Onlara rağmen bir şey yapmak çok zor. Bürokraside, ticaretle her yerde egemenler (E., 45).*

Mardin siyasetinde öne çıkan bajarillik olgusu daha çok kent merkezinde güçlü siyasal aktör oluşturma ve genel seçimlerde iktidar olabilecek olan partiden aday olma ve onu destekleme süreçleri ile kendi konumlarını güçlü kılma amacını barındırmaktadır. İktidarın ya da olası iktidardan yana siyasi duruş belirleyerek bir ölçüde ülke siyaseti ve devlet ile de bütünleşme amacı taşımaktadır. İktidar partisinden yana siyasal tercihte bulunma bir anlamda bu kesimin devletle bütünleşmesini göstermesi açısından da anlamlıdır.

Mardin tarihine bakıldığında Osmanlı’dan Cumhuriyete geçişte aşiretlerden koruyucu kuvvet olarak faydalanılma yoluna gidildiği görülmektedir. Her gelen paşa iktidarını pekiştirmek için yerel güç unsuru olan aşiretlerden faydalanma yoluna gitse de aşiretlerin siyasal yapıya egemen olması gibi bir durum söz konusu değildir. Mardin’de sayısal çokluğu olan aşiretler merkezden ziyade Kızıltepe, Nusaybin, Ömerli, Savur gibi merkeze yakın yerlere yerleştiklerinden öncelikli olarak kendi bölgelerindeki nüfuzlarını koruyabilmek için birbirlerine karşı mücadele etmişlerdir.

## **7. Mardin Siyasetinde Öne Çıkan Ana Eğilimler**

Sosyolojik anlamda her kuram ya da yaklaşım toplumsal olayları belli sınırlılıklar dâhilinde açıklama potansiyeline sahiptirler. Bu açıdan düşünüldüğünde merkez-çevre yaklaşımının da güçlü ve zayıf yönlerinin olacağı/olduğu muhakkaktır. Fakat konumuz açısından merkez-çevre yaklaşımı ekonomi, coğrafya, kentleşme gibi parametreler üzerinden modernleşmeyi açıklamada bize ciddi açılımlar sağlayabilir. Araştırma çerçevesinde 1980 sonrası dönemde iki ana eğilimin ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlardan birincisi –ki araştırmanın da oturduğu teorik çerçeve ile ilgili olarak– Mardin’de “küçük merkez” diye ifade ettiğimiz merkezin pragmatist davranarak “ana merkez” ile paralel hareket etmesi ya da siyasal tercihte bulunmasıdır. İkincisi ise; çevresel unsurların giderek güç kazanması ve kimlik talebi üzerinden siyasal mecrada kendisine bir yer açmayı zorlamasıdır.

Bunda da bir ölçüde başarılı olduğu ve Kürt seçmenlerin büyük bir bölümünün desteğini aldığı görülmektedir.

### 7. 1. Merkez'in Muhafazakârlaşması

Türkiye siyasetinde çevre merkezileşirken Mardin'de bunun tersi bir durumdan söz edebilir. Merkez, siyasal temsil anlamında çevreye doğru yeterince açılım göster(e)mediğinden, içe kapandığından ve kendi içinde muhafazakârlaştığından dolayı kendisinden olmayana kabul etmeme noktasında güçlü bir direnç göstermektedir. Merkezde yeterince temsil imkânı bulamayan çevresel unsurlar kendilerini etnisite üzerinden ifade etmeye çalışmaktadırlar. Özellikle belediye başkanlığı seçimlerinde sürekli kentin yerlilerinin aday gösterilmesi merkez-çevre arasında gerginliklerin yaşanmasına neden olmakta ve seçimlerin meşruiyetini tartışılır hale getirmektedir.

Mardin'de siyasal temsil anlamında “yerel merkez”in oluşması ve “ana merkez”le aynı doğrultuda hareket etmesi, Mardin kent merkezinin bölgedeki diğer illerine göre daha sakin bir yaşam sürdürülmesine olumlu manada bir etkisinin olduğundan söz edilebilir. Bu anlamda şehir merkezinde hiçbir şekilde terör olayının olmadığına belirtilmesi ve “hoşgörünün” vurgulanması dikkat çekicidir. Bu vurgu kültürel kimliğe; farklılıkların çatışmaksızın bir arada yaşayabilmesini sağlayan hoşgörülülük ve devlete yakın olmak anlamında politik olarak güvenilir olmak gibi iki açıdan değer katmaktadır (Sarı, 2010: 301-302).

1980 sonrası döneme bakıldığında gerek milletvekilliği ve gerekse belediye başkanlığı seçimlerinde merkezin ciddi bir ağırlığı olduğu görülmektedir. Milletvekilliği seçimlerinde Mardin merkez ve Midyat, genel olarak Mardin'de siyasetin hangi mecrada akacağına istikametini belirlerken belediye başkanlığı seçimlerinde ise merkezin desteklediği, kentin yerlisi Arapların ya da bazı durumlarda “bajariler”le iyi ilişkiler kurmayı başarmış olan Kürtlerin seçildiği görülmektedir. Kısacası merkez seçimlerde kendisinden olmayana net bir biçimde dışlamakta, farklı olana ancak kendisi gibi olması, Araplaşması ve Arapça konuşması durumunda geçit ver(ebil)mektedir.

*Belediye başkanlarına bakıldığında Kürt kökenli belediye başkanları da var. Mesela Abdülkadir Tutaşı iki dönem belediye başkanlığı yapmıştır Mardin'de. Seçimleri nasıl kazandığı konusunda farklı şaibeler vardır. Bir dönem RP kazanacakken; diğer dönemde HEP kazanacakken seçimleri Tutaşı almıştır. Devletçidir Tutaşı, sol harekete karşı da Mardin'de mücadele etmiştir (E., 42).*

Abdülkadir Tutaşı'nın belediye başkanı olması Mardin siyasetinde etkili olabilmenin “bajarilik” ile ilgisini de ortaya çıkarmaktadır. Mülakatlarda da ifade edildiği üzere, Tutaşı, Mardin'deki –Kürt olmasına rağmen- “yerel merkez”in içine girebilmiş ve siyasal anlamda önemli bir yere gelebilmiştir.

*Mardin'in ileri gelen sivil toplum örgütlerinin temsilcileri bajarilerdir. Örneğin; MAREV'in yöneticileri onlardır. Kendilerinden olmayana oraya koymazlar. Belediyede de durum aynıdır. Bajariler o şekilde kenetlenirler ki başka adayların şansı olmaz. Tutaşı örneği vardı, ancak o da Arapçayı gayet iyi bildiği için bajari kesimi ile iyi ilişkiler kurabilmişti ve bajariler Tutaşı'na sıcak bakıyordu (E., 49).*

Bajarilik kültürünün içinden gelmek veya o kültürün içine girmek Mardin'de “kentli” olmakla aynı anlama gelirken, kentlilik siyasal alanda da söz sahibi olabilmek için bir anlamda ön şarttır. Mardin'de “yerel merkez”i oluşturan bajariler, kent siyasetinin belirlenmesinde, kentin gündeminin oluşturulmasında aktif bir role sahiptirler. Pragmatist davranarak iktidarın yanında yer almaları onların gücünü arttırmaktadır. Diğer bir ifadeyle siyasal etkinliklerini muhafaza edebilmek için iktidarın yanında yer almaktadırlar. İktidarın yanında yer almak, merkezden aldıkları destekle, merkezin gücünü arkalarına almakla kendi politikalarını daha rahat bir şekilde uygulayabilmelerini de kolaylaştırmaktadır. Bu da Mardin'deki siyasal yapının kentte siyasal anlamda bir merkez oluşturan kesimin elinde olduğunu göstermektedir.

**Tablo 1.** Yıllara göre Mardin merkezde kazanan parti ile Türkiye genelinde kazanan partilerin karşılaştırması.

| Seçim Yılları | Oy Oranları | Tüm Türkiye’de 1. Parti | Mardin İl Merkezi Oy Oranları | Mardin İl Merkezi 1. Parti |
|---------------|-------------|-------------------------|-------------------------------|----------------------------|
| 1983          | % 45        | ANAP                    | % 47,4                        | ANAP                       |
| 1987          | % 36        | ANAP                    | % 29,9                        | ANAP                       |
| 1991          | % 27        | DYP                     | % 32,8                        | SHP                        |
| 1995          | % 21        | RP                      | % 28,3                        | RP                         |
| 1999          | % 22,2      | DSP                     | % 16,6*                       | HADEP*                     |
| 2002          | % 34,3      | AKP                     | % 26,38**                     | DEHAP**                    |
| 2007          | % 46,6      | AKP                     | % 58,3                        | AKP                        |
| 2011          | % 49,8      | AKP                     | % 46,9***                     | BAĞIMSIZ***                |

\* DSP % 15,35 oy oranı ile ikinci sırada \*\* AKP % 25,85 oy oranı ile ikinci sırada \*\*\* AKP % 45,3 oy oranı ile ikinci sırada

Tablodaki veriler: <http://www.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/secim.zul> sitesinden alınmıştır.

Türkiye geneli seçim sonuçları ile birlikte düşünüldüğünde Mardin kent merkezindeki “yerel merkez”in siyasal tercihlerinin “büyük merkez”in siyasal tercihleriyle örtüştüğü görülmektedir. Her ne kadar 1991 seçimlerinde SHP’nin Kürt siyasal hareketi ile birlikte seçim ittifakı (Bila, 2008) yapması sonucu SHP Türkiye genelinde 2’nci parti olsa ve muhalefet anlamında bölge siyasetinde kendine bir yer edinse de bunun uzun sürmediği görülmüştür. Kürt siyasal hareketinin süreç içerisinde ideolojik keskinliğini her geçen gün daha da arttırması SHP ile yollarının ayrılmasını ve genel anlamda bölgede olduğu gibi Mardin’de de sol muhalefetin taban kaybetmesini beraberinde getirmiştir. Bu açıdan düşünüldüğünde 1991 seçimlerinin çok ciddi bir sapmayı ifade etmediği söylenebilir. 1999, 2002 ve 2011 yıllarındaki sapmalar da “yerel merkez”in çevresel güç karşısında etkisini yitirmeye başladığını göstermektedir. Ancak “yerel merkez”in siyasal partilerin aday belirleme sürecinde belirleyiciliklerini büyük oranda devam ettirdikleri görülmektedir.

Örneğin; 2004 yerel seçimlerinde aday belirleme sürecinde “küçük merkez”in etkinliği kendisini göstermiştir. Kürt birisinin belediye başkanlığına aday olması “küçük merkez” tarafından tasvip edilmemiştir.

*Mardin belediye başkanları da aristokrat merkez tarzı insanlardır. Bir iki istisna hariç tabi ki. Yusuf Yıldız 2004 yılında belediye başkanlığına aday oldu. Kürt kökenliydi, merkezin içinde olmayan birisiydi. Yıldızın adaylığı merkezden tepki aldı (E., 45).*

2011 milletvekilliği seçimlerinde aday belirleme sürecinde “küçük merkez”in etkisinin halen devam ettiğini göstermektedir. Kürt nüfusun ilçelerle birlikte toplam nüfus içindeki oranı düşünülürse, iktidar partisinin adayların belirlenme sürecinde bu oranı gözetmediği ve sıralamada “küçük merkez”in etkisinin kendisini gösterdiği görülmektedir. Kentin yerlisi ve aktif siyasetin içinde yer alan bir görüşmecinin ifadesiyle;

*Son seçimlerde iktidar partisi tarafından aday listesi oluşturulurken Kürtleri dışlar bir görünüm ortaya çıktı. Kürt-Arap dengesi yoktu listelerde. Midyat ilk üç sırada olmalıydı. İlçe dengesi gözetilmemişti. Duyguları ile hareket eden bir toplumuz biz, sevdi mi cennet kesilir; kızdı mı cehennem kesilir bir toplum burası. Genelde Doğu Toplumları için bu söylenir. Belediye başkanı, vekil olacaksa merkezden birisi olacak bu Mardin için doğru bir şey (E., 45).*

Castells (1997) modern toplumda iktidarın *Kent, Sınıf ve İktidar* üçlemesi üzerinden çözümlenebileceğini ileri sürmektedir. Günümüzde siyaset geleneksel dönemin aksine çoklu parametrelerin etkisiyle şekillendiğinden bu üçleme bağlamında elitist bir çizgiye doğru kaydığını söyleyebiliriz. Siyasal temsilde oy potansiyeli anlamında sayısal çoğunluğun önemi yadsınamaz bir gerçek olmakla birlikte siyasal tutum, davranış ve algılar belli kodlar üzerinden üretilerek kitlelerin siyasal tutum ve davranışları belli tercihlere yönlendirilebilmektedir. Bu söylemlerden şöyle bir sonuç çıkarılabilir: Mardin’de fiili olarak yaşayan yerlilerin sayısı pek fazla olmamakla birlikte göç edenlerin şehirle gönül bağlarını devam ettirdikleri güçlü bir ihtimal olarak belirmektedir. Mardin dışında yaşayan ya da modernliği erken tecrübe eden Mardinliler, modernleşmenin beraberinde



getirdiği ekonomik güç, sosyo-kültürel sermaye, statü gibi modern iktidar araçları üzerinden ana merkeze nüfuz ederek onun üzerinden çevre üzerindeki egemen konumlarını devam ettirmektedirler. Çevresel unsurların ana merkezin politikalarına nüfuz edebilmesine imkân tanıyan kanalların sayısı arttırılmadığı ve kendi yerellikleri içerisinde kalmaya mahkûm edildikleri sürece buna karşı direnmeleri çok zor gibi görünmektedir.

## 7. 2. “Kabaran Öfke”: Etnik Kimliğin Siyasallaşması

1980 sonrası dönemde liberalizmin rakip ideolojilere karşı bariz bir üstünlük sağlaması siyasal alanda ideolojilerin eski etkisini yitirmesine, yeni bir siyaset tarzı olarak kimlik ve etnisite temelli politikaların ön plana çıkmasına yol açmıştır. Castells (2008: 42) bu anlamda içinde yaşadığımız dönemi, küreselleşme çağı olarak nitelendirirken bu çağın bariz vasfını ise şöyle ifade etmektedir: “Küreselleşme çağı hem yerleşik ulus-devletlere yönelik meydan okumalarda hem de kimliğin yabancıya karşı her zaman tasdik edilen milliyet temelinde yaygın olarak yeniden yapılanmasında ifadesini bulan milliyetçi isyanların çağıdır.” Bu değişim dalgasının beraberinde getirdiği yeni fırsatlar ve tehditler karşısında ulus-devletler bazı açılardan ciddi açmazlarla karşı karşıya kalmışlardır. Bunların başında ise kimlik talebi gelmektedir. Evrensel olanla yerel olanın tepkimeye girmesiyle toplumsal ilişkiler esnemekte ve bir anlamda geleneksel sosyal ilişki kalıpları ve kurumlar yapı bozumuna uğramaktadır. Aidiyet bunalımının bir anlamda siyasal kimlik talebi şeklinde tezahür ettiği görülmektedir.

Siyasal anlamda merkez ile çevre arasındaki rekabetin sosyolojik anlamda güçlü bir sınıfsal temele dayandığı görülmektedir. Çevre, kimlik üzerinden, aidiyet üzerinden, iktidarın işgal ettiği alandan yer kapmak, kendilerine toplumsal bir alan açmak isterken merkez kimlik üzerinden siyaset yapmadığından kitleler üzerinde çevre kadar motive edici olamamaktadır. Çünkü çevre, ülke bütünlüğü açısından ulusal ve uluslararası hiçbir kaygı gütmeden mağduriyet, eşitsizlik, yerinden edilme, horlanma, dışlanma gibi argümanları kullanılarak her kesimden insanı kapsayan bir mağduriyet psikolojisi oluşturulmakta ve bunun üzerinden merkeze yüklenmektedir. Merkezde iktidar partisi dışında herhangi bir parti ya da muhalif unsurları temsil eden güçlü herhangi bir siyasal oluşum yoktur. Bundan dolayı merkezde temsil edilmeyi bekleyen çok geniş ve boş bir siyasal alan bulunmaktadır.

Özcoşar (2009: 114-116)’ın tespitlerine göre; Mardin Şer’iye Sicilleri’nden anlaşıldığı kadarıyla kent yaşamında eşraf olarak tanımladığımız belirgin ailelerin belirgin bir şekilde ön plana çıktıkları görülmektedir. Eşraf hem siyaset ve bürokrasi de hem de ekonomide önemli bir ağırlığa sahiptir. Eşrafı kent egemenliği için mücadele eden aşiretlerle mukayese ettiğimizde eşraf merkezi otorite tarafından aşiretlere göre daha az tehlikeli görülmektedir. Yerleşik olmaları nedeniyle etki alanlarının sınırlı olması, aşiretler gibi nüfus hareketliliğine sahip olmamaları gibi nedenlerden dolayı merkezi otorite tarafından daha az tehlikeli görülmüşlerdir. Her ne kadar eşrafın sosyal ve ekonomik alanlarda kazandıkları ayrıcalıkları idari alanda da elde etmenin yanında sürekli kılmaya yönelmeleri zaman zaman merkezi otorite tarafından tehlikeli görülse de kente atanan yöneticiler yine de eşrafla çalışmayı tercih etmişlerdir. Bölgedeki yerel güçler arasından atanan yöneticiler doğal bir ayrışmaya neden olmuşlardır. Aşiret eşraf çatışmasında aşiretler askeri güçleri ile ön plana çıkarken eşraf genel olarak merkezi otorite nezdinde kulis yapabilme ve merkezin desteğini alabilme avantajını kullanma yoluna gitmiştir. Osmanlıdaki bu yapının -Cumhuriyet Döneminde de devam ettiğini söyleyebiliriz. Seçim sonuçlarına bakıldığında Mardin’den seçilmiş milletvekillerinin “kentli” ve en yüksek oy alan siyasi partilerin de merkez partileri olduğu görülmektedir. Mardin’in “yerel merkez”i, iktidarı elinde tutan “ana merkez”deki elitlerle birlikte olduğunu söyleyebiliriz. Cumhuriyetin ilk yıllarında başka parti seçeneği olmadığı için ilk etapta böyle bir tercih makul karşılanabilir. Ancak çok partili hayata geçişle birlikte Mardin’in siyasal tercihinin iktidar partisi olan Demokrat Parti’den yana olduğu görülmektedir. Dolayısıyla seçim sonuçları incelendiğinde Mardin’in siyasal tercihlerinin iktidarda olan partiye yönelik olduğu ve 1980 sonrası dönemde de bunun devam ettiği görülmektedir.

1990'lı yıllardan itibaren bazı Kürtlerin ayrı bir siyasal parti çatısı altında örgütlenmeye başlamış olması süreç içerisinde Mardin'de de etkisini göstermiştir. Köylerin boşalmasıyla kırsaldan gelen nüfusun kentlerde tutunmaya çalışması il ve ilçe merkezlerinin demografik yapısını değiştirmiştir. Kente göç edenlerin göç nedenleriyle ilgili ideolojik bilinç kazanmasının bir sonucu olarak siyasal dengeler de değişmeye başlamıştır. Bunda Kürtlerin bazariler tarafından adlandırıldıkları şekliyle “gundilik”ten kurtulma bilincine varmalarının da etkili olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim yapılan görüşmelerden birinde bu durum şöyle dile getirilmiştir:

*Merkez Mardin'de değişir mi? diye düşünenecek olursak güce bağlı olarak değişir. Merkezde olmak güçlü olmayı gerektirir. Bu da günümüzde paraya sahip olmak anlamına geliyor. Devletin desteklediği kesimler güçlenirse merkez dengeleri değişebilir. Merkezde olmak para sahibi olmayı gerektirir, okumayı gerektirir. Yeni Anayasa nasıl şekillenecek, Kürt vatandaşın statüsü ne olacak? Bunlar Türkiye siyasetinde olduğu gibi Mardin siyasetinde de belirleyici olacak faktörler. Ancak Kürtlerde bu potansiyeller var. Kürtlerde okuma çok fazla. Günümüzde bu daha da çoğalmakta. Tarlada çalışan çiftçi, fakir bir baba çocuğumu okutayım bir doktor olsun kendini kurtarsın düşüncesine sahip. Ve Kürtler bunu büyük ölçüde gerçekleştirmeye başladılar. Sizler kendi çevrelerinizde de görüyorsunuzdur. Üniversiteye gelen öğrencilerin çoğunluğu Kürtlerden oluşmakta. Ben bu anlamda da Kürtlerin siyasette daha etkili olacaklarını düşünüyorum (E., 42).*

Kürtlerin eğitimden uzak kaldıkları için siyasete gir(e)medikleri, kendilerinden daha iyi eğitim almış, kentin yerlilerinin yıllardır siyasal temsilde egemen oldukları Mardin'de siyasal yapının belirgin unsurları olmakla birlikte 1990'lı yıllardan itibaren bu dengelerin yavaş yavaş değişmeye başladığı görülmektedir:

*Eskiden hiçbir Kürt milletvekilliğini düşünemiyordu 1960'lı yıllarda. Hem okumamışlardı Kürtler, hem de bazariler aday olurlardı. Midyat ve Savur'un arazisi geniş olmadığı için buradaki insanlar okuma-yazma bilen, okumuş devlet görevlerine gelmiş kimseler oldukları için 1980'li yıllara kadar siyasette ve temsilde ağırlık bazarilerde olmuştur (E., 49).*

Herhangi bir siyasal hareket için ideolojik keskinlik en büyük handikaplardan biridir. Son yıllarda Kürt siyasal hareketinin bunu fark ederek çevreye doğru bir açılım gösterdiği görülmektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak kendi içindeki muhalif unsurları tek bir çatı altında toplamaya yöneldiği ve bunu da büyük ölçüde başardığı görülmektedir. Günümüzde bölge ve Mardin siyasal anlamda fiili olarak AKP'ye ve BDP'ye oy verenler şeklinde ikiye ayrılmış durumdadır. Diğer bir ifadeyle bu iki parti dışında siyasal temsil imkânı yoktur. Bu durumda karşımıza iki seçenek çıkmaktadır: Ya güçlü olanın yanında yer alarak iktidar partisini desteklemek ya da Kürt siyasal hareketini desteklemek. Nitekim görüşmecilerden birisi bunu şu şekilde dile getirdi:

*Kürt siyaseti ve karşıt siyaset olarak ikiye bölünmüşlük var. Kürt hareketine destek veren Kürtler olduğu gibi bir de bunun karşısında iktidara yaslanan, onun yanında yer alan bir kesim var. Yenişehir'de rantçı kesim çoğunlukla hükümet çevresinde yer almakta bu sayede daha da zenginleşmekte. Bu da iktidarı desteklemelerinin nedeni olabilir (E., 68).*

Kürt seçmenlerin bir kısmı iktidar partilerini desteklerken; diğer bir kısmı ise Kürt siyasal hareketini desteklemektedir. Bunun farklı gerekçeleri yapılan mülakatlarda şöyle dile getirilmiştir:

*Kürt hareketi dine yöneldi. Çünkü elinde argüman kalmadı. Bu durum derin bir ayrılık yarattı. Karşı tarafı da bütünleştirdi. En güçlünün yanında kenetledi halkı. Halk çaresiz durumunu bir ölçüde değiştirebilmek için ya Kürt hareketinin yanında yer aldı ya da en güçlü, iktidarda olan kimse o partinin yanında yer aldı. Bu durum güçlü değiştikçe güçlü olan partiye yönelmeyi beraberinde getirir. Bu ayrılık gittikçe derinleşiyor. Kürtlerin bir kısmı tamamen HADEP çizgisine kayarken, bu hareketin içinde olmak istemeyen Kürtler de tamamen iktidarın yanında yer almaktadır (E., 45).*

Seçmen tercihlerinde ortaya çıkmaya başlayan bu değişiklik Mardin'in ilçelerinde ağırlıklı olarak Kürtlerin yaşadığı dikkate alındığında Kürt seçmen kitlesinin ideolojik bilinçlenmesiyle ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Ancak Mardin için ilginç olan yön ise 1990'dan sonra yaşanan bu ideolojik dönüşüme rağmen, Mardin merkezde yer alan "kentli" kesimin siyasal temsilde belirleyiciliğidir. Bu hususta TBMM meclis albümlerine bakıldığında milletvekillerinin Türkçe dışında bildikleri diller dikkate alındığında bunların Arap oldukları görülmektedir.

Cumhuriyet tarihi boyunca Mardin'de siyasetin genel seyrine bakıldığında merkezi iktidarla ve hükümetle kavgalı bir dönemin yaşanmadığı söylenilebilir. Türkiye'deki ana merkez muhafazakârlaşırken Mardin'deki "küçük merkez" in de pragmatist davranarak iktidar yanlısı bir siyaset takip etmesi sonucu, muhalif unsurların gidebileceği bir yer kalmamaktadır. Bu "küçük merkez" in dönüşerek "ana merkez" le paralel siyasal tercihle bulunmasından ziyade iktidar olgusuyla ilgili olan bir durumdur. Bir görüşmecinin ifadesiyle;

*Mardin'de merkezi oluşturduğunu ifade ettiğiniz kesim AKP'li değildir. Siz bakmayın onların şimdi AKP'li olduklarına. Bugün AKP'dir. Yarın başka parti olur, bunların da tercihleri yeni iktidar yönünde değişir (E., 68).*

"Küçük merkez" in iktidarın yanında yer alması rasyonel bir tercihten ziyade mevcut pozisyonunu muhafaza etme anlamında pragmatist eğilimlerden kaynaklandığı söylenilebilir. Bunun tarihsel süreç içinde "yerel merkez" inin bir özelliği olarak karşımıza çıktığını söyleyebiliriz. Her iktidar döneminde (ideolojik farklara bakılmaksızın) "yerel merkez" in tercihlerinin bu doğrultuda bir değişim gösterdiği ve pusulasını iktidara göre ayarladığı görülmektedir. Görüşmecilerden biri bunu şu şekilde dile getirdi:

*Osmanlı döneminde en Osmanlı onlar olmuşlardır. Cumhuriyet ile birlikte ilk Halkevlerini onlar açmışlardır, ilk fötrü onlar giymişlerdir, kadınlarının başını ilk onlar açmışlardır. Demokrat Parti ile de en demokrat onlar olmuşlardır. Bu durum merkezi iktidarı şekillenmesine göre değişmiştir sürekli. (E., 45).*

Mardin'de Kürt seçmenin ya Kürt siyasal hareketi içinde yer alması ya da iktidar da olan partiyi desteklemesi, başka partilerin Mardin'de taban bulmasını güçleştirmektedir. HEP'in 1991 yılında SHP ile yaptığı seçim ittifakından sonra mecliste yaşanan yemin krizi SHP ile Kürt siyasal hareketinin Paris Konferansı sürecinde ortaya çıkan çatlağın derinleşmesine yol açmıştır. Böylece Kürt hareketinin CHP çizgisinde temsil edilme süreci sona ermiştir. Fiili olarak Kürtler adına belirli bir siyasi parti çatısı altında siyaset yapılmakla birlikte ulusal seçim barajından dolayı seçimlere bağımsız girilerek, seçim sonrası dönemde milletvekilliği seçilmeye hak kazananların ilgili partiye üye olmalarıyla birlikte Kürt seçmenlerin mecliste temsil edilmesinin yolu açılmıştır.

Türkiye'de merkez sağ temsil edenlerin yanında yer alan bölgesel aktörlerin Kürt sorununa yönelik yeterli düzeyde politika üretmedikleri görülmektedir. Muhafazakâr kesim başından beri soruna karşı mesafeli bir tutum takındığından günümüzde Kürt sorununun çözümü noktasında politika üretmekte zorlanmaktadır. Politika üretmeye yönelmesi durumunda da kendisini diğerlerinin ürettiği politikalar üzerinden tanımlamak gibi bir açmazla karşı karşıya olduğu söylenilebilir. Hükümetin, Kürtlerin taleplerine karşı net bir proje ortaya koyamaması, merkezle birlikte hareket eden Kürtlerin elini zayıflatırken çevredeki Kürtlerin elini ise güçlendirmektedir. Bu ise çevrenin hem tabanını sağlamlaştırmasına hem de genişletmesine yol açmaktadır.

1990 sonrası seçim sonuçlarına bakıldığında bu rahatlıkla görülmektedir. BDP veya Bağımsız adayların 1990'dan itibaren aldıkları oy oranlarına bakıldığında (Tablo 1), yürüttükleri siyasetin temsile dönüşmesi anlamında önemli derecede artış gösterdiği göze çarpmaktadır. Günümüzde, siyasette geçmiş yıllardan itibaren çevresel unsur olarak görülen Kürtlerin, siyasal temsil noktasında etkili hale geldikleri ve önümüzdeki dönemde Mardin siyasal yapının şekillenmesinde ağırlıklarını arttıracakları ve siyasal eğilimlerin istikametini değiştirebilecek bir potansiyele sahip oldukları güçlü bir ihtimal olarak belirmektedir.

Bölgede siyasal anlamda halkın talep ve beklentilerine cevap verecek AKP ve BDP dışında ara bir kitle ya da muhalif bir unsur yoktur. Örneğin; Türkiye’de en büyük muhalefet partisi olan CHP’nin veya “sol”un 1980 sonrası dönemde bölgede ne bir siyasal etkinliği ne de politik bir karşılığı vardır. Mardin’de de bu olgu gözlenmektedir. “Yerel merkez” kendi arasında pragmatist davranarak çok örgütlü hareket ettiğinden ve sürekli iktidar partilerini desteklediklerinden, çevre BDP dışında bir siyasal temsil olanağı bulamamaktadır. Geçmişten günümüze Türkiye’de İslami kesim Kürt sorununa karşı “ümmeççi” bir tutumla yaklaştığından (ki bunların arasında çok sayıda Kürt İslamcı da vardır) süreç içerisinde ciddi bir politika geliştirememiştir. İslami kesimin politika geliştirme noktasında ciddi bir zafiyet göstermesi ilk etapta bazı İslamcı Kürtlerin BDP’ye sempati duymalarına yol açmıştır. Fakat bu uzun vadede şöyle bir riski de içermektedir: Nasıl ki 1980 sonrasında Kürt solu Türk solundan ayrılarak ayrı bir siyasal hareket olarak ortaya çıktıysa; önümüzdeki yıllarda Kürt İslamcılar da Türk İslamcılardan ayrılarak ayrı bir siyasal hareket olarak ortaya çıkabilirler. Bu ise Türkiye’deki Türk Kürt ayrışmasının son halkasını oluşturabilir.

## SONUÇ

Merkez-çevre yaklaşımı açısından 1980 sonrası dönemde Mardin siyasetinde öne çıkan ana eğilimlerin değerlendirildiği bu çalışmada kentin yerlilerinin siyasal sürecin yönlendirilmesinde ana aktörler olduğu ortaya çıkmıştır. Mardin siyasal yapısında, dünyadaki gelişmelere paralel olarak kültürel konuların siyasete konu olması belirleyici olarak ortaya çıkmaktadır. 1980 öncesinde siyasetin ana eksenini oluşturan ekonomik temelli konular yerini kültürel konulara bırakmasının sonuçlarından biri olarak siyasal yapı da merkez-çevre ekseninde şekillenmeye başlamıştır. Bir dönem Mardinlilik üzerine kurulmuş olan siyasal yapıya karşı çevre diye nitelenen yeni bir kesim siyasal yapı içine dahil olmaya başlamıştır. Merkez-çevre yaklaşımının siyasal yapıda etkili olmaya başlaması bu anlamda 1980 sonrasına rastlamıştır.

Siyaset teorisinde Shils’in vurgulamış olduğu merkez-çevre ayrımında merkez bir bütünleşme aracı olarak değerlendirilmektedir. Mardin’deki siyasal yapıda göze çarpan ve alandaki verilerde de öne çıkan eğilimin kentin siyasal yapısında belirleyici olan “bajari”liğin merkeze karşılık geldiği söylenebilir. Bajarilik siyaset teorisi açısından siyasal erki kullanan bir merkezi ifade ederken aynı zamanda da kentin siyasal elitinin bir bütünleşmesini de kristalize etmektedir. Kentin yerlilerinden oluşan ve siyasal temsil noktasına ulaşmış bu kesim aynı zamanda siyasal elitin de bir karşılığı olarak görülmektedir. Bu merkez sadece etnik olarak homojen bir kesimi değil, sınıfsal ve kültürel anlamda kentte yaşayan tüm kesimleri de içine alabilmektedir. Merkez Shils’in ortaya attığı şekilde bir bütünleşme ifadesi olarak karşılık bulsa da, siyasal eliti oluşturan kesimin karşısında çevreyi temsil eden kesim bir kırılma noktası oluşturmaktadır. Bu noktada Şerif Mardin’in Türkiye’nin siyasal yapısı ile ilgili olarak ortaya atmış olduğu merkez-çevre ilişkisi ön plana çıkmaktadır. Mardin’deki siyasal yapı içerisinde bir dönem “bajari” diye adlandırılan kentli kesim siyasal eliti oluştururken özellikle 1980 sonrasındaki süreçte “çevresel” unsurları kendi içinde barındırabilecek şekilde değerlendirilen bir kesim de siyasal temsil yetkisi elde etmeye başlamıştır. Bu da Şerif Mardin’in merkez-çevre yaklaşımındaki (2004) çevrenin merkeze yönelmesi ile örtüşmektedir.

Kimlik üzerinden işleyen bir siyaset ortaya çıkmasına bağlı olarak yeni bir siyasal aktör siyasal alanda merkez ile siyasal temsili paylaşma durumuna gelmiştir. Çevrenin siyasette etkili olma sürecinde merkezi elinde tutan kesim yine bu gücü muhafaza etmek için ülke geneli ile örtüşen bir irade ortaya koymuştur. Özellikle 2000’li yıllardan sonra bazı siyasal partilerin disfonksiyonel hale gelmesi sonucu seçmenler AKP ve BDP arasında bir tercihte bulunmak gibi bir durumla karşı karşıya kalmışlardır. AKP’nin son kongresinde (2012), potansiyel bazı muhalif unsurları bünyesine katması onu, siyasal alanda güçlü bir aktör haline getirirken önümüzdeki dönemlerde de Türkiye siyasetinde etkinliğini bir süre daha devam ettireceğini göstermektedir.

AKP gibi güçlü bir siyasal aktörü karşısında Türkiye genelindeki diğer muhalif unsurların aksine BDP’nin varlığı siyasal yelpazede merkez-çevre şeklinde dikotomik bir durumun ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu yapı içerisinde Mardin siyasal yapısında merkezi temsil edenlerle ülke

geneli aynı çizgide buluşmuş, Mardin'deki siyasal merkezin konumunu devam ettirme mücadelesi bir anlamda mevcut iktidar partisinden yana tercihte bulunmasını gerekli kılmıştır.

Mardin siyasetinde merkezi ve siyasal temsili elinde tutan kesim, genel olarak hep iktidara yakın eğiliminde olmuştur. Genel anlamda Türkiye'nin siyasal tercihlerinin de bu paralelde şekillendiği düşünüldüğünde merkezin, ülkedeki güçlü parti ile paralellik göstermesi merkezin siyasal temsili elinde tutması amacını taşımaktadır. Merkezin dışında kalan kesim siyasal yapı içinde özellikle 1980 sonrası siyasal kutuplaşmalarından beslediği güce bağlı olarak çevrenin güç kazanması, merkez ile çevre gerilimini arttırmıştır. Çevrenin belediye başkanlığı seçimlerinde iktidar partisi ile birebir yarışır duruma gelmesi hususu dikkate alındığında merkezin kendi içinde muhafazakarlaşması ya da daha büyük merkeze yaklaşması daha anlaşılır olmaktadır.

Günümüzde kentin esas yerlilerinin büyük çoğunluğu Mardin dışında yaşasalar da Mardin'le ilişkilerini büyük ölçüde devam ettirdikleri tespit edilmiştir. Bunlar, “ana merkez”le değişik varyantlarda geliştirmiş oldukları güçlü ilişkiler ağı üzerinden Mardin'de siyasal temsil sürecinin belirlenmesinde ve yönlendirilmesinde güçlü bir etkiye sahiptirler. Siyasal ve toplumsal olarak yönetimde temsil gücünü elinde bulunduran kesim çevre ile olan bağlarını iktidarı paylaşma üzerinden kurmak durumunda kaldıkları ölçüde, çevrenin merkeze ulaşımını büyük ölçüde engellemişlerdir. Çevrenin merkez içine dahil olamadığı ya da dahil edilmediği durumlarda çevre, yeni bir merkez oluşturma eğilimi içine girdiği, siyasal yapı içinde başarılık üzerinden kurulan “merkez”in yanında merkezin dışladığı bir “çevre”nin yeni dönemde siyasette önemli bir aktör olarak belirmeye başlamıştır.

“Ana merkez”in, çevreden gelen kimlik taleplerine karşı bazı dengeleri gözeterek garantici davranma yolunu tercih etmesinden dolayı çevrenin beklentilerini karşılayacak düzeyde bir refleks geliştir(e)mediği görülmektedir. Geçmişten günümüze bölgedeki hemen hemen bütün aşiretler birbirleriyle siyasal rekabet halinde olduklarından süreç içerisinde bazı aşiretler devlete yaklaşırken; bazılarının da Kürt siyasal hareketine yaklaştığı görülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde genel olarak aşiretlerin Mardin merkez siyasetinin belirlenmesinde eşrafa göre ikinci planda kaldığı gözlenirse de son seçimlerde hem eşrafın hem de aşiretlerin etkisinin kırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Aşiret ve eşraftan doğan boşluk ise, lider ve parti faktörü üzerinden doldurulmaya çalışılmaktadır.

Kısaca ifade etmek gerekirse, Mardin'de ortaya çıkan iki ana siyasal eğilimin merkez-çevre yaklaşımı bağlamında okunabilmesine imkân vermesi açısından çevrenin artan gücünün merkezde yarattığı gerilimin ana özelliklerden biri olduğu söylenilebilir. İktidar partisi olan AKP karşısında diğer partilerin pek bir varlık gösterememesi ve gerçek anlamda muhalefetin BDP çatısı altında toplanması sonucu merkeze karşı, etnik ve kimlik temelli siyasetin öne çıktığı ve bunun kendine uygun bir siyasal temsil kanalı bulduğu görülmektedir. Siyasal temsil noktasında rekabet sürecinin yönlendirilmesinde “yerel merkez” halen önemli oranda etkili olsa da özellikle son yapılan düzenlemelerle Mardin'in Büyükşehir Belediyesi statüsüne kavuşturulması önümüzdeki seçimlerde siyasal güç dengelerini değiştirecek gibi görünmektedir. İlçelerden ve köylerden gelen güçlerle birlikte merkezin demografik yapısı hızla değişirken bunun ideolojik keskinliği beslediği görülmektedir. Özellikle 2009 yerel seçimlerinde çevreyi temsil eden BDP'nin adayının “yerel merkez”in adayı ile oldukça yakın seçim sonuçları elde ettiği dikkate alındığında önümüzdeki yerel seçimlerde merkez-çevre dengelerinin değişeceği güçlü bir ihtimal olarak belirmektedir.

## KAYNAKÇA

Ayata, Sencer & Güneş Ayata, Ayşe (2002), “Ethnic and Religious Bases of Voting”, *Politics, Parties and Elections in Turkey*, (Ed. S. Sayarı & Y. Esmer), Lynne Rienner Publishers, London.

Açıkel, Fethi Açıkel (2006), “Entegratif Toplum ve Muarızları: Merkez – Çevre Paradigması Üzerine Eleştirel Notlar”, *Toplum ve Bilim*, Sayı: 105.

Aydın, Suavi; Ünsal, Süha; Emiroğlu, Kudret & Özel, Oktay (2001), *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, Tarih Vakfı Yay. İstanbul.

- Berger, Peter L. & Luckmann (2008), *Thomas, Gerçekliğin Sosyal İnşası*, (Çev. V. S. Öğüt), Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Bila, Hikmet (2008), *CHP 1919-2009*, 2. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul.
- Castells, Manuel (1997), *Kent, Sınıf ve İktidar*, (Çev. A. Erendil), Bilim Sanat Yayınları, Ankara.
- Castells, Manuel (2008), *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Cilt: II*, (Çev. E. Kılıç), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Coulon, Alain (2010), *Etnometodoloji*, (Çev. Ü. Tathcan), Küre Yay. İstanbul.
- Duverger, Maurice (1993), *Siyasi Partiler*, (Çev. E. Özbudun), Bilgi Yay., İstanbul.
- Elias, Norbert (2000), *Uygarlık Süreci, Cilt: I*, (Çev. E. Ateşman), İletişim Yay., İstanbul.
- Emerson, Robert, M., Fretz, Rachel, I. & Shaw, Linda, L. (2008), *Alan Çalışması*, (Çev. A. E. Koca), Birleşik Yay. Ankara.
- Foucault, Michael (2007), *İktidarın Gözü*, (Çev. I. Ergüden), Ayrıntı Yay., İstanbul.
- Heper, Metin (2011), *Türkiye'nin Siyasal Hayatı*, (Çev. K. Göksel), Doğan Kitap, İstanbul.
- Hobsbawm, Eric, J. & Ranger, Terence (2006), *Geleneğin İcadı*, (Çev. M. M. Şahin), Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Karpat, Kemal H. (1996), *Türk Demokrasisi Tarihi*, Afa Yayınları, İstanbul.
- Karpat, Kemal, H. (2007), *Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi, 1876-1980* (Çev: E. Soğancılar), İmge Kitabevi, Ankara.
- Kayalı, Kurtuluş (2009), *Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri*, İletişim Yay. Ankara.
- Koselleck, Reinhart (2009), *Kavramlar Tarihi Politik ve Sosyal Dilin Semantiği ve Pragmatiği Üzerine Araştırmalar*, (Çev. A. Dirim), İletişim Yay., İstanbul.
- Kümbetoğlu, Belkis (2008), *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, Bağlam Yay. İstanbul.
- Mardin, Şerif (2004), "Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri", *Türkiye'de Toplum ve Siyaset, C:1*, (Der. M. Türköne & T. Önder), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mumford, Lewis (2007), *Tarih Boyunca Kent*, (Çev. G. Koca & T. Tosun), Ayrıntı Yay., İstanbul.
- Neuman, W. Lawrence (2009), *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Cilt: I*, (Çev. S. Özge), Yayınodası Yay. İstanbul.
- Neuman, W. Lawrence (2009), *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Cilt: II*, (Çev. S. Özge), Yayınodası Yay. İstanbul.
- Özcoşar, İbrahim (2009), *Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kenti Mardin 1800- 1900*, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, No: 1, Mardin.
- Punch, Keith, F. (2011), *Sosyal Araştırmalara Giriş*, (Çev. D. Bayrak, H. B. Aslan & Z. Akyüz), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Sarı, Engin (2010), *Mardin'de Kültürlerarasılık*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Shils, Edward (2002), "Merkez ve Çevre", (Çev. Y. Z. Çelikkaya), Türkiye Günlüğü, Sayı: 70.
- Therborn, Göran (1996), "Modernlik Yoluyla Modernliğe Giden Yollar", *Postmodernizm ve İslam, Küreselleşme ve Oryantalizm*, (Der. A. Topçuoğlu & Y. Aktay), Vadi Yayınları, Konya.
- Wirth, Louis (2002), "Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme", *20. Yüzyıl Kenti*, (Der. & Çev: B. Duru & A. Alkan), İmge Yayınları, Ankara.
- Yıldız, Mehmet Zeydin (2007), "Mardin'in Cumhuriyet Dönemi Demografik Gelişimi", *Makalelerle Mardin II Ekonomi- Nüfus-Kentsel Yapı*, (Yay. Haz. İ. Özcoşar, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayın No: 8, Mardin.

**Mülakat Yapılan Kiřiler:**

1943 Mardin Doğumlu, Erkek, Üniversite Mezunu, Mali Müřavir.

1955 Mardin Doğumlu, Erkek, Üniversite Mezunu, Doktor/Sanayici.

1959 Mardin Doğumlu, Erkek, Üniversite Mezunu, Tüccar/Çiftçi.

1962 Kızıltepe Doğumlu, Erkek, Üniversite Terk, Tüccar/Çiftçi.

1966 Mardin Doğumlu, Erkek, Üniversite Mezunu, Mimar/Müteahhit.

1969 Mardin Doğumlu, Erkek, Üniversite Terk, Serbest Meslek.